

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний технологічний університет
Кафедра економічної безпеки, права та соціальних процесів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: « Економічні механізми забезпечення продовольчої
безпеки держави»**
ШИФР КРБ.ЕП.1. 559А-03-3.3

Здобувач _____ Шереметьєв Володимир Андрійович
4 курсу ЗЗЕ 411
Керівник _____ к.е.н., доц. Згадова Н.С.

Кваліфікаційна робота допускається до захисту
Рішення кафедри від «09» червня 2026 р., протокол № 11

**Завідувачка кафедри економічної безпеки,
права та соціальних процесів _____ к.е.н., доц. Згадова Н.С.**

Одеса-2026

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ННІ економіки, управління і бізнесу ім. Г. Е. Вейнштейна
Кафедра економічної безпеки, права та соціальних процесів
Ступінь вищої освіти – перший (бакалавр)
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма «Економічна та продовольча безпека»

ЗАТВЕРДЖУЮ

«__»_____2025р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА Шереметьєва Володимира Андрійовича

1. Тема роботи: «Економічні механізми забезпечення продовольчої безпеки держави» Затверджена наказом від 30.10. 2025 р., Наказ № 599-03
2. Термін здачі здобувачем закінченої роботи 12 червня 2026 р.
Вихідні дані до роботи: Звітні дані про діяльність підприємства ТОВ «Дружба СВК» за 2023-2025 роки.
3. Перелік питань, які потрібно розробити: *Сутність, значення та законодавча база по напрямку дослідження. Організаційно - економічна характеристика підприємства та аналіз діяльності. Стратегічні орієнтири та перспективи розвитку продовольчої безпеки. Висновки та пропозиції.*
4. Перелік графічного матеріалу: таблиць 19, рисунків 6
5. Дата видачі завдання 30 жовтня 2025 року

Керівник _____ к.е.н., доц. Згадова Н.С.

Завдання прийняв до виконання _____ Шереметьєв В.А.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми, обґрунтування її актуальності і призначення наукового керівника кваліфікаційної роботи	30.10.2025 - 06.12.2025	Виконанно
2	Отримання завдання на проведення наукового дослідження та підготовка календарного плану виконання кваліфікаційної роботи, затвердження його керівником	07.12.2025 – 24.12.25	Виконанно
3	Збір та узагальнення статистичного матеріалу за темою роботи за період 2023 – 2025 рр.	25.12.2025 – 25.01.26	Виконанно
4	Написання Розділу 1. Теоретичні засади забезпечення продовольчої безпеки держави	27.01.2026 – 27.02.26	Виконанно
5	Написання Розділу 2. Оцінка сучасного стану та ефективності економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки України (на прикладі ТОВ «ДРУЖБА СВК»)	28.02.2026 – 30.03.26	Виконанно
6	Написання розділу 3. Напрями вдосконалення економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки держави	01.05.2026 – 22.05.26	Виконанно
7	Подання роботи на перевірку науковому керівникові та доопрацювання тексту роботи і висновків. Завершення оформлення роботи та розробка висновків і пропозицій	25.05.2026 – 02.06.26	Виконанно
9	Оформлення кваліфікаційної роботи	03.06.2025 – 05.06.25	Виконанно
10	Перевірка роботи на плагіат. Підготовка до захисту кваліфікаційної роботи на засіданні Екзаменаційної комісії: доповідь, демонстраційні матеріали, попередній захист, подання текстової і графічної частини роботи до е-архіву кафедри та університету	12.06.2026	Виконанно
11	Захист кваліфікаційної роботи згідно затвердженого графіку роботи ЕК спеціальності 051 «Економіка»	22.06.2026	Виконанно

Здобувач _____ Шереметьєв В.А.

Керівник роботи _____ к.е.н., доц. Згадова Н.С.

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач-дипломник _____ Шереметьєв В.А.

Анотація
кваліфікаційної роботи здобувача
Шереметьєва Володимира Андрійовича на тему «Економічні
механізми забезпечення продовольчої безпеки держави»

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах сучасних соціально-економічних викликів. У роботі розкрито теоретичні засади продовольчої безпеки, визначено її місце в системі національної та економічної безпеки держави, досліджено роль аграрного сектору у формуванні продовольчої незалежності країни.

Проведено аналіз сучасного стану продовольчої безпеки України з урахуванням впливу воєнного стану, інфляційних процесів, логістичних обмежень, трансформації міжнародних ринків продовольства та інших факторів зовнішнього середовища. Оцінено ефективність чинних економічних механізмів державного регулювання продовольчої сфери, зокрема фінансових, інвестиційних, податкових та зовнішньоекономічних інструментів підтримки аграрного сектору.

У результаті дослідження визначено основні проблеми та загрози забезпечення продовольчої безпеки держави, обґрунтовано напрями вдосконалення економічних механізмів державної політики у продовольчій сфері. Запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення стійкості агропродовольчої системи, зміцнення економічної безпеки держави та забезпечення доступності продовольства для населення в умовах довгострокових економічних і безпекових викликів.

Отримані результати можуть бути використані органами державної влади, суб'єктами аграрного господарювання, науковими установами та закладами вищої освіти під час розроблення заходів щодо підвищення ефективності державного регулювання продовольчої безпеки та формування стратегій розвитку агропродовольчого сектору України.

Ключові слова: продовольча безпека, економічна безпека, аграрний сектор, державне регулювання, економічні механізми, продовольча система,

продовольча незалежність, агропродовольчий ринок, фінансова підтримка, інвестиційна політика, стале розвиток, національна безпека.

Abstract of the qualification work of the applicant

Sheremetyev Volodymyr on the topic

"Economic mechanisms for ensuring food security of the state"

The qualification paper is devoted to the study of economic mechanisms for ensuring the food security of the state under modern socio-economic challenges. The research reveals the theoretical foundations of food security, determines its role within the system of national and economic security, and examines the importance of the agricultural sector in ensuring the country's food independence.

The current state of food security in Ukraine is analyzed considering the impact of martial law, inflationary processes, logistical disruptions, transformations in international food markets, and other external environmental factors. The effectiveness of existing economic mechanisms of state regulation in the food sector is assessed, including financial, investment, tax, and foreign economic instruments aimed at supporting agricultural development.

The study identifies the main challenges and threats affecting the food security of the state and substantiates directions for improving economic mechanisms of public policy in the food sector. Practical recommendations are proposed to enhance the resilience of the agri-food system, strengthen the economic security of the state, and ensure food accessibility for the population under long-term economic and security challenges.

The obtained results may be used by public authorities, agricultural enterprises, research institutions, and higher education institutions in the process of developing measures to improve the effectiveness of food security regulation and designing strategies for the sustainable development of Ukraine's agri-food sector.

Keywords: food security, economic security, agricultural sector, state regulation, economic mechanisms, food system, food independence, agri-food market, financial support, investment policy, sustainable development, national security.

ЗМІСТ		
		Стор.
	ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	10
	1.1. Сутність та економічний зміст продовольчої безпеки держави	10
	1.2. Продовольча безпека в системі національної та економічної безпеки	21
	1.3. Економічні механізми забезпечення продовольчої безпеки: сутність, структура та інструменти реалізації	31
РОЗДІЛ 2.	ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (на прикладі ТОВ «ДРУЖБА СВК»)	39
	2.1. Загальна характеристика сучасного стану аграрного підприємства (на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)	39
	2.2. Аналіз показників продовольчої безпеки підприємства (на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)	45
	2.3. Оцінка впливу державної підтримки та економічних механізмів на діяльність підприємства в умовах воєнного стану(на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)	51
РОЗДІЛ 3.	НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	57
	3.1. Зарубіжний досвід державного регулювання продовольчої безпеки та можливості його адаптації в Україні	57
	3.2. Удосконалення фінансових, інвестиційних та податкових механізмів підтримки продовольчої безпеки	67
	3.3. Стратегічні напрями підвищення стійкості агропродовольчої системи України в умовах глобальних викликів	72
	ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	82
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
	ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Стабільне забезпечення населення якісними та доступними продуктами харчування належить до ключових передумов соціально-економічного розвитку держави. Рівень продовольчої безпеки безпосередньо впливає на добробут населення, суспільну стабільність, економічне зростання та здатність країни протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам. В умовах глобалізації світової економіки, посилення конкуренції на міжнародних агропродовольчих ринках, кліматичних змін, зростання цін на енергетичні ресурси та поглиблення геополітичних суперечностей питання формування ефективних економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки набуває особливого значення.

Для України проблема продовольчої безпеки має стратегічний характер. Аграрний сектор традиційно виступає однією з провідних галузей національної економіки, забезпечуючи формування значної частини валового внутрішнього продукту, експортних надходжень та зайнятості населення. Водночас сучасний етап розвитку держави супроводжується суттєвими викликами, пов'язаними з воєнними діями, руйнуванням виробничої та логістичної інфраструктури, скороченням інвестиційної активності, інфляційними процесами та змінами кон'юнктури світових ринків продовольства. За таких умов підвищується роль державного регулювання, фінансової підтримки аграрного виробництва, розвитку внутрішнього продовольчого ринку та формування ефективної системи економічних стимулів для суб'єктів господарювання.

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю пошуку дієвих механізмів забезпечення продовольчої безпеки держави, здатних гарантувати стабільність виробництва продовольства, його фізичну та економічну доступність для населення, а також підвищити стійкість агропродовольчої системи до впливу зовнішніх і внутрішніх ризиків. Результативність реалізації державної політики у цій сфері значною мірою залежить від ефективності фінансових, інвестиційних, податкових, цінових та

зовнішньоекономічних інструментів, які використовуються для підтримки аграрного сектору та забезпечення продовольчої незалежності країни.

Теоретичні та прикладні аспекти продовольчої безпеки досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Значний внесок у розвиток наукових підходів до вивчення продовольчої безпеки, державного регулювання аграрної сфери та економічної безпеки держави зробили українські вчені, серед яких В. Геєць, Б. Пасхавер, П. Саблук, О. Бородіна, М. Малік, Ю. Лупенко та інші. Незважаючи на наявність значної кількості наукових напрацювань, сучасні умови функціонування економіки України потребують подальшого дослідження механізмів забезпечення продовольчої безпеки з урахуванням нових ризиків та загроз.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних засад, аналіз сучасного стану та обґрунтування напрямів удосконалення економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки держави.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

- розкрити економічну сутність продовольчої безпеки держави та її місце в системі національної безпеки;
- дослідити теоретичні підходи до формування економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки;
- охарактеризувати роль аграрного сектору у формуванні продовольчої безпеки держави;
- проаналізувати сучасний стан продовольчої безпеки підприємства та основні тенденції його розвитку на прикладі ТОВ «Дружба СВК»;
- оцінити ефективність чинних економічних механізмів державного регулювання продовольчої сфери підприємства;
- визначити ключові проблеми та загрози забезпечення продовольчої безпеки в сучасних умовах;
- розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки держави.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення продовольчої безпеки держави в сучасних економічних умовах.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, інструменти та механізми державного регулювання, спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки та підвищення стійкості агропродовольчої системи (на прикладі ТОВ «Дружба СВК»).

Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. У процесі виконання роботи використано методи аналізу та синтезу, наукового узагальнення, порівняння, статистичного аналізу, системного підходу, графічного відображення інформації та економічної інтерпретації результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України, ТОВ «Дружба СВК», офіційні матеріали органів державної влади, статистичні дані Державна служба статистики України, аналітичні звіти ТОВ «Дружба СВК», матеріали міжнародних організацій, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також результати власних узагальнень і досліджень автора.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій під час формування та реалізації державної політики у сфері продовольчої безпеки, розроблення програм підтримки аграрного сектору та вдосконалення економічних інструментів регулювання агропродовольчого ринку.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Сутність та економічний зміст продовольчої безпеки держави

Проблематика продовольчої безпеки посідає важливе місце серед пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку будь-якої держави. Забезпечення населення достатньою кількістю якісних і безпечних продуктів харчування належить до базових умов функціонування суспільства, підтримання економічної стабільності та реалізації національних інтересів. Рівень продовольчої безпеки характеризує здатність держави гарантувати фізичну та економічну доступність продовольства для всіх верств населення незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів.

У сучасних умовах продовольча безпека розглядається не лише як складова аграрної політики, а як комплексна соціально-економічна категорія, що охоплює виробничі, фінансові, інституційні та організаційні аспекти розвитку держави. Її значення суттєво зростає в періоди економічних криз, військових конфліктів, природних катаклізмів та інших дестабілізуючих явищ, які можуть впливати на виробництво, розподіл і споживання продовольчих ресурсів.

Рис. 1.1. Продовольча безпека у системі економічної безпеки країни

Джерело: сформовано на основі [13]

Наукові підходи до трактування сутності продовольчої безпеки формувалися протягом тривалого часу під впливом змін економічних умов та розвитку світової продовольчої системи. У працях зарубіжних і вітчизняних учених дана категорія розглядається з різних позицій, що свідчить про її багатоаспектний характер.

Рис. 1.2. Основні підходи до визначення категорії «продовольча безпека»

Джерело: сформовано на основі [18]

На думку П. Саблука, продовольча безпека являє собою такий стан економіки держави, за якого забезпечується гарантоване задоволення потреб населення в продовольстві відповідно до науково обґрунтованих норм харчування незалежно від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. Учений акцентує увагу на необхідності підтримання належного рівня вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства як основи продовольчої незалежності країни [14].

Ю. Ю. Пустовіт розглядає продовольчу безпеку як здатність національної економіки забезпечувати стабільне функціонування продовольчого ринку та підтримувати доступність продуктів харчування для населення. У межах такого підходу особлива увага приділяється збалансованості попиту і пропозиції, рівню доходів населення та ефективності державного регулювання аграрного сектору [23].

На думку О. Бородіної, продовольча безпека повинна оцінюватися не лише через показники виробництва продовольства, а й через рівень соціальної справедливості, доступність продовольчих ресурсів для різних груп населення та якість харчування. Дослідниця підкреслює важливість поєднання економічних і соціальних складових у процесі формування державної політики у продовольчій сфері [15].

Поглиблення дослідження сутності продовольчої безпеки створює підґрунтя для визначення її місця у структурі національної безпеки держави. Саме тому наступний підрозділ буде присвячено аналізу взаємозв'язку продовольчої, економічної та національної безпеки, а також обґрунтуванню ролі продовольчої сфери у забезпеченні сталого розвитку країни.

Таблиця 1.1 Наукові підходи до трактування поняття «продовольча безпека»

Автор	Сутність підходу	Ключовий акцент
П. Саблук	Стан економіки, за якого гарантується забезпечення населення продовольством відповідно до науково обґрунтованих норм споживання	Продовольча незалежність держави
Ю. Ю. Пустовіт	Здатність національної економіки забезпечувати стабільність продовольчого ринку та доступність продуктів харчування	Збалансованість попиту і пропозиції
О. Бородіна	Сукупність економічних і соціальних умов, які забезпечують доступ населення до якісного продовольства	Соціальна доступність продовольства
Ю. Лупенко	Стан агропродовольчої системи, який гарантує стабільне забезпечення населення продовольством та розвиток аграрного сектору	Стійкість аграрного виробництва

Джерело: сформовано на основі [12-15]

Дані таблиці 1.1. свідчать, що більшість наукових підходів пов'язують продовольчу безпеку із забезпеченням населення достатньою кількістю якісних продуктів харчування. Водночас окремі дослідники акцентують увагу на

соціальній складовій, інші – на виробничому потенціалі аграрного сектору або стійкості національної економіки. Сучасне розуміння продовольчої безпеки поєднує всі зазначені аспекти та передбачає комплексний підхід до її забезпечення.

Значний внесок у розвиток теоретичних засад продовольчої безпеки зробили міжнародні організації. Відповідно до підходу, запропонованого Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН, продовольча безпека досягається за умови, коли всі люди в будь-який час мають фізичний, соціальний та економічний доступ до достатньої кількості безпечної і поживної їжі для забезпечення активного та здорового життя. Таке визначення стало основою для формування сучасної концепції продовольчої безпеки на глобальному рівні.

Порівняння наукових підходів дозволяє зробити висновок, що продовольча безпека не обмежується лише питаннями виробництва сільськогосподарської продукції. Її зміст охоплює широкий спектр економічних відносин, пов'язаних із виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням, реалізацією та споживанням продовольства. Важливе значення мають також рівень доходів населення, розвиток інфраструктури продовольчого ринку, державна підтримка аграрного сектору та ефективність функціонування логістичних систем [18].

Економічний зміст продовольчої безпеки проявляється через здатність національної економіки формувати достатній обсяг продовольчих ресурсів, підтримувати стабільність їх постачання та забезпечувати доступність продовольства для населення за прийнятними цінами. Досягнення такого стану потребує ефективного використання виробничого потенціалу аграрного сектору, раціонального розподілу ресурсів, стимулювання інвестиційної діяльності та впровадження сучасних технологій у сільськогосподарське виробництво.

Сучасна концепція продовольчої безпеки ґрунтується на чотирьох взаємопов'язаних складових: фізичній доступності продовольства, економічній доступності продуктів харчування, належній якості та безпечності

продовольства, а також стабільності продовольчого забезпечення в довгостроковій перспективі. Недостатній рівень розвитку хоча б однієї зі складових негативно впливає на загальний стан продовольчої безпеки та створює ризики для соціально-економічної стабільності держави, що наведено в табл 1.2.

Для України питання продовольчої безпеки має особливе значення з огляду на вагомий аграрний потенціал країни. Наявність значних площ родючих земель, сприятливих природно-кліматичних умов та потужного експортного потенціалу створює передумови для забезпечення внутрішніх потреб населення та зміцнення позицій держави на світових продовольчих ринках. Разом із цим воєнні дії, руйнування логістичної інфраструктури, мінування сільськогосподарських угідь, скорочення інвестицій та зростання виробничих витрат формують додаткові загрози для стабільності продовольчої системи.

Таблиця 1.2. – Основні складові продовольчої безпеки та їх характеристика

Складова продовольчої безпеки	Характеристика	Основні індикатори оцінювання	Потенційні ризики порушення
Фізична доступність продовольства	Забезпечення достатніх обсягів виробництва, постачання та наявності продовольчих ресурсів на території країни	Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, рівень самозабезпечення, запаси продовольства	Скорочення виробництва, руйнування логістики, воєнні дії, кліматичні зміни
Економічна доступність продовольства	Можливість населення придбавати продукти харчування відповідно до своїх доходів	Рівень доходів населення, частка витрат на харчування, індекс споживчих цін	Інфляція, безробіття, зниження купівельної спроможності
Якість і безпечність продовольства	Відповідність продуктів харчування санітарним, екологічним та якісним стандартам	Частка сертифікованої продукції, показники безпечності харчових продуктів, рівень контролю якості	Порушення стандартів виробництва, забруднення довкілля, низький рівень контролю
Стабільність продовольчого забезпечення	Здатність продовольчої системи підтримувати безперервне забезпечення населення продуктами харчування у	Стабільність цін, обсяги резервів, диверсифікація постачань, стійкість логістичних ланцюгів	Воєнні ризики, економічні кризи, порушення міжнародної торгівлі, природні

	довгостроковій перспективі		катастрофи
--	----------------------------	--	------------

Джерело: сформовано на основі [19]

За сучасних умов продовольчу безпеку доцільно розглядати як стан захищеності держави, за якого забезпечується стале функціонування агропродовольчої системи, гарантоване задоволення потреб населення в якісному продовольстві, підтримання продовольчої незалежності країни та здатність національної економіки ефективно протидіяти внутрішнім і зовнішнім викликам [16].

Для більш ґрунтовного розуміння ролі продовольчої безпеки в забезпеченні стабільного розвитку країни доцільним є дослідження її взаємозв'язку з національною та економічною безпекою держави.

Подальше дослідження сутності продовольчої безпеки потребує аналізу її основних функцій та принципів формування. Через систему функцій розкривається практичне значення продовольчої безпеки для суспільства, економіки та державного управління. Вона виконує соціальну функцію, спрямовану на забезпечення населення продуктами харчування відповідно до фізіологічних потреб людини, економічну функцію, що передбачає підтримання стабільності аграрного виробництва та продовольчого ринку, а також стратегічну функцію, пов'язану зі зміцненням національної безпеки та незалежності держави [19].

Особливого значення набуває соціальна складова продовольчої безпеки. Забезпечення населення достатньою кількістю продовольства сприяє збереженню людського капіталу, підтриманню працездатності населення та покращенню демографічної ситуації. Якість харчування безпосередньо впливає на стан здоров'я громадян, рівень продуктивності праці та загальну якість життя. Погіршення доступності продуктів харчування призводить до зростання соціальної напруги, посилення бідності та виникнення додаткових ризиків для суспільної стабільності.

Економічний аспект продовольчої безпеки пов'язаний із забезпеченням ефективного функціонування агропродовольчого комплексу, підтриманням

конкурентоспроможності національного виробника та формуванням сприятливих умов для інвестиційної діяльності. Розвинений аграрний сектор створює передумови для зростання валового внутрішнього продукту, збільшення експортних надходжень і розвитку суміжних галузей економіки. Результативність його функціонування значною мірою визначає здатність держави гарантувати стабільність внутрішнього продовольчого ринку.

У науковій літературі продовольча безпека часто розглядається через систему критеріїв та індикаторів, які дозволяють оцінити її фактичний стан. На думку Ю. Лупенка, рівень продовольчої безпеки держави доцільно визначати на основі комплексного підходу, що враховує обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, рівень споживання продовольства, купівельну спроможність населення, цінову стабільність та продовольчу самодостатність країни. Використання сукупності показників забезпечує більш об'єктивну оцінку ситуації порівняно з аналізом окремих параметрів [11].

Серед ключових критеріїв продовольчої безпеки науковці виділяють рівень самозабезпечення держави основними видами продовольства, відповідність фактичного споживання населення раціональним нормам харчування, частку витрат на харчування в структурі сукупних витрат домогосподарств, рівень продовольчої залежності від імпорту та наявність стратегічних запасів продовольчих ресурсів. Сукупність зазначених показників дозволяє визначити сильні та слабкі сторони функціонування національної продовольчої системи.

Важливим елементом продовольчої безпеки виступає продовольча незалежність держави. Її зміст полягає у здатності країни задовольняти основну частину внутрішнього попиту на продукти харчування за рахунок власного виробництва. Абсолютна ізоляція від міжнародної торгівлі в сучасних умовах є економічно недоцільною, проте надмірна залежність від імпортних поставок може створювати серйозні ризики для економічної стабільності держави. Особливо гостро такі загрози проявляються в періоди міжнародних конфліктів, кризових явищ та порушення логістичних ланцюгів.

Досвід багатьох країн свідчить, що продовольча безпека значною мірою залежить від ефективності державної політики у сфері підтримки сільського господарства. Розвинені держави активно використовують механізми бюджетного фінансування, пільгового кредитування, страхування аграрних ризиків, податкового стимулювання та регулювання цінових коливань. Реалізація таких заходів спрямована на підвищення стійкості аграрного виробництва та захист внутрішнього продовольчого ринку від негативного впливу зовнішніх факторів [20].

Сучасні умови господарювання висувають нові вимоги до забезпечення продовольчої безпеки. Поряд із традиційними загрозами, пов'язаними з коливаннями врожайності та ринкової кон'юнктури, суттєвого значення набувають наслідки кліматичних змін, деградація земельних ресурсів, зростання вартості енергоресурсів, посилення міграційних процесів та глобальні геополітичні ризики. Вплив зазначених чинників зумовлює необхідність постійного вдосконалення економічних механізмів регулювання агропродовольчої сфери.

Для України додатковим фактором ризику виступають наслідки повномасштабної війни. Руїнування виробничих потужностей, скорочення посівних площ, ускладнення експортних операцій та зростання логістичних витрат негативно впливають на функціонування аграрного сектору. Незважаючи на складні умови, агропромисловий комплекс продовжує забезпечувати внутрішні потреби населення та зберігати вагомую роль у формуванні експортного потенціалу держави. Це свідчить про високий рівень адаптації галузі та значний потенціал для подальшого розвитку.

Узагальнення наукових підходів дозволяє стверджувати, що продовольча безпека є складною багаторівневою економічною категорією, яка поєднує виробничі, соціальні, фінансові та інституційні аспекти розвитку держави. Її забезпечення вимагає комплексного підходу до формування державної політики, орієнтованої на підтримку аграрного сектору, підвищення конкурентоспроможності національного виробництва, забезпечення

доступності продовольства та зміцнення стійкості продовольчої системи до зовнішніх і внутрішніх викликів [21].

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що продовольча безпека являє собою стан захищеності держави та суспільства, за якого забезпечуються стабільне виробництво продовольства, його доступність для населення, належна якість харчових продуктів та здатність агропродовольчої системи протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Таблиця 1.3 Основні складові продовольчої безпеки держави та їх характеристика

Складова	Характеристика
Фізична доступність продовольства	Наявність достатніх обсягів продовольчих ресурсів для забезпечення потреб населення
Економічна доступність продовольства	Можливість населення придбавати продукти харчування відповідно до рівня доходів
Якість та безпечність харчових продуктів	Відповідність продукції встановленим стандартам якості та безпеки
Стабільність продовольчого забезпечення	Здатність держави підтримувати безперервне постачання продовольства незалежно від зовнішніх і внутрішніх факторів
Продовольча незалежність	Рівень забезпечення внутрішнього попиту за рахунок власного виробництва
Стійкість агропродовольчої системи	Здатність аграрного сектору адаптуватися до кризових явищ та забезпечувати безперервність виробництва

Джерело: сформовано на основі [21]

Інформація, наведена в таблиці 1.3, демонструє комплексний характер продовольчої безпеки. Кожна складова виконує окрему функцію у забезпеченні стабільності продовольчої системи, проте їх ефективне функціонування можливе лише за умови взаємозв'язку та взаємодоповнення. Порушення будь-якого з елементів негативно впливає на загальний рівень продовольчої безпеки держави.

Сучасні тенденції розвитку світової економіки свідчать про зростання значення не лише фізичної наявності продовольства, але й його економічної доступності для населення. Навіть за наявності достатніх обсягів виробництва продовольча безпека може перебувати під загрозою внаслідок зниження купівельної спроможності населення, високого рівня інфляції або зростання соціальної нерівності.

Комплексний аналіз наукових підходів та складових продовольчої безпеки дозволяє розглядати її як одну з фундаментальних умов сталого розвитку держави, збереження економічної стабільності та зміцнення національної безпеки. У зв'язку з цим особливого значення набуває дослідження місця продовольчої безпеки у структурі національної та економічної безпеки держави, що буде розглянуто у наступному підрозділі роботи.

Важливою характеристикою продовольчої безпеки є її багаторівнева структура. У науковій літературі прийнято виділяти глобальний, національний, регіональний, локальний та індивідуальний рівні продовольчої безпеки. Кожен із зазначених рівнів має власні особливості формування та механізми забезпечення [17].

Глобальний рівень охоплює світову продовольчу систему та характеризує здатність міжнародного співтовариства забезпечувати стабільне виробництво і розподіл продовольчих ресурсів між країнами. Його стан залежить від рівня розвитку світового сільського господарства, міжнародної торгівлі, кліматичних умов та геополітичної ситуації. Продовольчі кризи, що виникають у різних регіонах світу, можуть негативно впливати на функціонування глобального продовольчого ринку та створювати додаткові ризики для окремих держав [20].

Національний рівень продовольчої безпеки відображає здатність держави забезпечувати внутрішні потреби населення у продовольстві та підтримувати стабільність агропродовольчої системи. Саме цей рівень є ключовим об'єктом державного регулювання, оскільки від його ефективності залежить соціальна стабільність, економічний розвиток та захищеність національних інтересів.

Регіональний рівень пов'язаний із забезпеченням продовольчих потреб окремих адміністративно-територіальних одиниць. Його значення особливо зростає в умовах децентралізації управління та нерівномірного розвитку регіонів. Різниця у природно-кліматичних умовах, спеціалізації виробництва та рівні соціально-економічного розвитку обумовлює необхідність врахування регіональної специфіки під час формування продовольчої політики.

Локальний та індивідуальний рівні характеризують можливість окремих домогосподарств і громадян отримувати достатню кількість якісного продовольства для задоволення фізіологічних потреб. Саме на цьому рівні найбільшою мірою проявляється вплив доходів населення, рівня зайнятості, цінової ситуації та соціальної політики держави [18].

Ефективність забезпечення продовольчої безпеки визначається сукупністю факторів економічного, соціального, природного та інституційного характеру. Серед економічних факторів особливе значення мають рівень розвитку аграрного сектору, обсяги інвестицій, доступність кредитних ресурсів, рівень інфляції та купівельна спроможність населення. Від стану зазначених показників значною мірою залежить можливість стабільного виробництва та реалізації продовольчої продукції.

Соціальні фактори включають демографічні процеси, рівень доходів населення, структуру споживання продовольства та ступінь соціальної диференціації суспільства. Зростання рівня бідності або скорочення реальних доходів населення негативно впливає на доступність продуктів харчування навіть за умов достатнього рівня їх виробництва.

Окрему групу становлять природно-кліматичні фактори. Результативність функціонування аграрного сектору значною мірою залежить від погодних умов, стану земельних ресурсів, забезпеченості водними ресурсами та екологічної ситуації. Посилення кліматичних змін призводить до збільшення ризиків для сільськогосподарського виробництва та потребує адаптації системи продовольчого забезпечення до нових умов господарювання.

На думку багатьох учених, серед яких Ю. Лупенко, одним із ключових чинників забезпечення продовольчої безпеки виступає інституційне середовище. Рівень ефективності державного управління, якість нормативно-правового забезпечення, захист прав власності та сприятливий інвестиційний клімат формують передумови для сталого розвитку агропродовольчого сектору та підвищення його конкурентоспроможності [11].

Важливим напрямом дослідження продовольчої безпеки є аналіз загроз, які можуть негативно впливати на її стан. У сучасних умовах до найбільш суттєвих загроз належать скорочення обсягів сільськогосподарського виробництва, залежність від імпорту окремих видів продовольства, зростання цін на продовольчі товари, погіршення фінансового стану аграрних підприємств, деградація природних ресурсів та нестабільність міжнародних ринків.

Для України особливу небезпеку становлять наслідки воєнних дій, які впливають на всі елементи продовольчої системи. Пошкодження виробничої інфраструктури, скорочення посівних площ, мінування сільськогосподарських земель, ускладнення логістичних процесів та зростання витрат на виробництво формують додаткові ризики для забезпечення продовольчої безпеки. Попри складні умови функціонування аграрного сектору, Україна зберігає значний потенціал для розвитку сільського господарства та зміцнення власної продовольчої незалежності.

1.2. Продовольча безпека в системі національної та економічної безпеки

Сучасні умови розвитку світової економіки характеризуються зростанням кількості загроз, які впливають на стабільність функціонування держав та рівень добробуту населення. Військові конфлікти, глобальні економічні кризи, інфляційні процеси, кліматичні зміни та порушення міжнародних логістичних зв'язків зумовлюють необхідність посилення уваги до питань національної безпеки. У структурі національної безпеки особливе місце посідає продовольча безпека, оскільки саме вона забезпечує базові потреби населення та створює передумови для стабільного соціально-економічного розвитку країни.

Рис. 1.3. Складові продовольчої безпеки

Джерело: сформовано на основі [18]

Відповідно до чинного законодавства України національна безпека розглядається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз.

Науковці наголошують, що національна безпека не може бути забезпечена виключно військовими або політичними засобами. На думку В. Геєця, фундаментом національної безпеки виступає економічна стійкість держави, оскільки саме рівень розвитку економіки визначає можливості реалізації державної політики у всіх сферах суспільного життя. У цьому контексті продовольча безпека набуває стратегічного значення як один із ключових чинників соціальної стабільності та економічного розвитку [22, 32].

У науковій літературі існують різні підходи до визначення місця продовольчої безпеки в системі національної безпеки. Частина дослідників розглядає її як самостійну складову національної безпеки поряд з економічною, енергетичною, екологічною та військовою безпекою. Інші вчені вважають продовольчу безпеку елементом економічної безпеки держави, оскільки її рівень значною мірою залежить від стану національної економіки, ефективності функціонування аграрного сектору та фінансових можливостей населення.

Рис. 1.4. Складова безпеки України

Джерело: сформовано на основі [22]

На думку П. Саблука, продовольча безпека є важливою складовою економічної безпеки держави, яка характеризує здатність економіки забезпечувати населення продовольством відповідно до встановлених норм споживання. Подібної позиції дотримуються Б. Пасхавер та Ю. Лупенко, які пов'язують продовольчу безпеку із рівнем розвитку агропромислового комплексу, конкурентоспроможністю національного виробництва та ефективністю державної аграрної політики [11, 14].

Взаємозв'язок продовольчої та національної безпеки проявляється через декілька ключових напрямів. Насамперед продовольче забезпечення населення виступає важливою передумовою соціальної стабільності. Дефіцит продовольства або значне зростання цін на продукти харчування можуть спричиняти соціальне невдоволення, зниження рівня життя населення та загострення суспільних конфліктів. Історичний досвід багатьох країн підтверджує, що продовольчі кризи нерідко ставали каталізатором масштабних політичних та соціальних потрясінь.

Значний вплив продовольча безпека здійснює на економічну стабільність держави. Розвиток аграрного сектору забезпечує створення робочих місць, формування доходів населення, надходження податків до бюджету та збільшення валютної виручки від експорту продукції. Для України

агропромисловий комплекс традиційно залишається однією з провідних галузей економіки, яка формує вагомий частину експортного потенціалу країни та забезпечує надходження валютних ресурсів.

В умовах воєнного стану роль продовольчої безпеки в системі національної безпеки суттєво зростає. Забезпечення населення продовольством стає одним із пріоритетних завдань держави поряд із захистом територіальної цілісності та підтриманням економічної стабільності. Безперервне функціонування аграрного сектору створює необхідні умови для забезпечення внутрішніх потреб населення, підтримки обороноздатності країни та виконання міжнародних зобов'язань у сфері продовольчого забезпечення.

Особливу увагу дослідники приділяють взаємозалежності продовольчої та економічної безпеки. Економічна безпека характеризує стан захищеності національної економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз та забезпечує умови для сталого розвитку держави. Одним із найважливіших критеріїв економічної безпеки виступає здатність країни гарантувати продовольче забезпечення населення незалежно від впливу кризових факторів.

На думку О. Бородіної, продовольча безпека одночасно виступає результатом ефективного функціонування економіки та чинником її подальшого розвитку. Високий рівень продовольчого забезпечення населення сприяє формуванню якісного людського капіталу, підвищенню продуктивності праці та покращенню соціально-економічних показників держави. Продовольча безпека стає не лише наслідком економічного розвитку, але й одним із його джерел [15].

У структурі економічної безпеки продовольча безпека взаємодіє з фінансовою, інвестиційною, зовнішньоекономічною, соціальною та ресурсною складовими. Погіршення стану будь-якої з них негативно впливає на можливість забезпечення населення продовольством. Наприклад, зниження інвестиційної активності стримує модернізацію аграрного виробництва, фінансова нестабільність обмежує доступ виробників до кредитних ресурсів, а

погіршення зовнішньоекономічної ситуації може ускладнювати експортно-імпортні операції на продовольчих ринках [22].

Вивчення місця продовольчої безпеки у структурі національної та економічної безпеки свідчить про її стратегічне значення для забезпечення стабільності держави. Від рівня розвитку аграрного сектору, ефективності державного регулювання продовольчої сфери та здатності економіки гарантувати доступність продовольства залежить стійкість країни до внутрішніх і зовнішніх викликів. Саме тому формування дієвих економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки виступає одним із пріоритетних напрямів державної політики та важливою умовою зміцнення національної безпеки України (табл.1.4.).

Таблиця 1.4. Взаємозв'язок продовольчої безпеки з іншими складовими національної безпеки

Складова національної безпеки	Характер взаємозв'язку з продовольчою безпекою
Економічна безпека	Визначає фінансові можливості держави та населення щодо виробництва і споживання продовольства
Соціальна безпека	Забезпечує належний рівень життя населення та доступність продуктів харчування
Енергетична безпека	Впливає на собівартість сільськогосподарського виробництва, транспортування та зберігання продукції
Екологічна безпека	Формує умови для виробництва якісної та безпечної сільськогосподарської продукції
Військова безпека	Забезпечує стабільність функціонування агропродовольчої системи в умовах воєнних загроз
Зовнішньоекономічна безпека	Визначає можливості експорту та імпорту продовольства, доступ до міжнародних ринків
Демографічна безпека	Впливає на обсяги споживання продовольства та забезпечення трудовими ресурсами аграрного сектору

Джерело: сформовано на основі [17]

Продовольча безпека перебуває у тісному взаємозв'язку з усіма ключовими складовими національної безпеки. Погіршення стану будь-якої із зазначених сфер неминуче впливає на ефективність функціонування продовольчої системи. Саме тому забезпечення продовольчої безпеки потребує комплексного підходу та координації державної політики в різних сферах суспільного розвитку.

Серед усіх складових національної безпеки найбільш тісний взаємозв'язок простежується між продовольчою та економічною безпекою. Економічне зростання створює передумови для розвитку аграрного сектору, збільшення інвестицій у сільське господарство та підвищення доходів населення. Одночасно ефективне функціонування агропродовольчого комплексу сприяє зміцненню економічної безпеки через збільшення валового внутрішнього продукту, створення робочих місць та нарощування експортного потенціалу країни [16].

Для України взаємозалежність продовольчої та економічної безпеки має особливе значення, оскільки аграрний сектор традиційно займає провідне місце у структурі національної економіки. Частка сільського господарства у формуванні валової доданої вартості держави залишається однією з найвищих серед європейських країн. Виробництво зернових культур, олійних, продукції тваринництва та харчової промисловості забезпечує значні валютні надходження та формує основу продовольчої незалежності держави.

На думку В. Геєця, економічна безпека держави значною мірою залежить від рівня самодостатності стратегічно важливих галузей економіки. До таких галузей належить агропромисловий комплекс, який забезпечує населення продовольством та виступає одним із ключових джерел економічного зростання. Підтримка його стабільного функціонування сприяє зменшенню залежності країни від зовнішніх ринків та підвищенню рівня захищеності національної економіки [32].

Особливої актуальності питання продовольчої безпеки набули після початку повномасштабної війни. Військова агресія спричинила значні втрати для аграрного сектору, включаючи руйнування виробничих потужностей, пошкодження складської інфраструктури, мінування сільськогосподарських угідь та ускладнення логістичних маршрутів. У результаті зросли виробничі витрати аграрних підприємств, погіршилися умови ведення господарської діяльності та збільшилися ризики для продовольчого забезпечення населення.

Незважаючи на складні умови, аграрний сектор продемонстрував високий рівень адаптивності до кризових викликів. Українські виробники змогли частково переорієнтувати логістичні потоки, забезпечити проведення посівних та збиральних робіт, а також зберегти значний експортний потенціал. Така ситуація підтверджує важливість розвитку ефективних механізмів державної підтримки сільського господарства як інструменту зміцнення національної безпеки.

Суттєвий вплив на стан продовольчої безпеки здійснюють глобальні економічні процеси. Підвищення світових цін на енергоносії, нестабільність фінансових ринків, зміни кон'юнктури міжнародної торгівлі та посилення конкуренції на світових агропродовольчих ринках формують нові виклики для національних економік. У таких умовах держави змушені переглядати підходи до формування продовольчої політики та посилювати заходи щодо підтримки власного виробництва продовольства.

На думку О. Бородіної, сучасна продовольча безпека повинна розглядатися не лише через призму обсягів виробництва продовольства, а й через здатність держави забезпечувати стійкість продовольчої системи до зовнішніх шоків. Поняття стійкості передбачає можливість швидкого відновлення функціонування агропродовольчого сектору після кризових явищ та адаптацію до нових умов господарювання [15].

У сучасних умовах одним із ключових завдань державної політики є формування механізмів запобігання продовольчим ризикам. До таких механізмів належать підтримка стратегічних запасів продовольства, диверсифікація зовнішніх ринків збуту, розвиток логістичної інфраструктури, стимулювання інвестиційної діяльності та підтримка інноваційного розвитку аграрного сектору. Реалізація зазначених заходів дозволяє підвищити рівень продовольчої незалежності держави та мінімізувати вплив кризових факторів на продовольчу систему.

Важливою умовою забезпечення продовольчої безпеки є ефективне функціонування системи державного регулювання. Саме держава формує

нормативно-правові, фінансові та організаційні умови для розвитку аграрного сектору, забезпечує контроль за якістю та безпечністю харчових продуктів, підтримує експортний потенціал країни та створює механізми захисту внутрішнього продовольчого ринку. Від ефективності реалізації державної політики значною мірою залежить здатність національної економіки гарантувати стабільне продовольче забезпечення населення.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що продовольча безпека виступає однією з ключових складових національної та економічної безпеки держави. Її забезпечення сприяє зміцненню соціальної стабільності, підтриманню економічного розвитку, збереженню продовольчої незалежності та підвищенню стійкості країни до внутрішніх і зовнішніх загроз. Високий рівень продовольчої безпеки створює необхідні передумови для реалізації стратегічних пріоритетів державної політики та забезпечення сталого розвитку України.

Розуміння місця продовольчої безпеки у структурі національної безпеки створює теоретичне підґрунтя для дослідження економічних механізмів її забезпечення. Саме тому наступний підрозділ буде присвячений аналізу сутності, структури та інструментів реалізації економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки держави [18].

Подальший аналіз місця продовольчої безпеки в системі національної безпеки потребує дослідження її впливу на реалізацію стратегічних інтересів держави. У сучасних умовах забезпечення населення продовольством виходить за межі виключно економічної проблематики та набуває характеру важливого політичного, соціального й безпекового завдання. Держава, яка не здатна гарантувати продовольче забезпечення власних громадян, стає більш вразливою до внутрішніх кризових явищ та зовнішнього впливу.

У науковій літературі національні інтереси визначаються як сукупність життєво важливих потреб суспільства та держави, реалізація яких забезпечує збереження суверенітету, стабільний розвиток економіки та підвищення добробуту населення. Продовольча безпека безпосередньо пов'язана з

реалізацією цих інтересів, оскільки створює основу для відтворення людського капіталу, підтримання соціальної стабільності та забезпечення економічного розвитку країни.

Одним із ключових напрямів впливу продовольчої безпеки на національну безпеку виступає забезпечення соціальної стабільності. Продукти харчування належать до товарів першої необхідності, а їх доступність є важливим показником рівня життя населення. Тривале зростання цін на продовольство, скорочення обсягів споживання або виникнення дефіциту окремих видів продукції можуть призводити до посилення соціальної напруги та зростання суспільного невдоволення. Саме тому держава приділяє значну увагу регулюванню продовольчого ринку та підтриманню стабільності цінової ситуації, що відображено в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5. - Вплив продовольчої безпеки на реалізацію національних інтересів України

Національний інтерес	Роль продовольчої безпеки	Можливі наслідки порушення продовольчої безпеки
Забезпечення соціальної стабільності	Гарантує доступ населення до основних продуктів харчування	Зростання соціальної напруги та рівня бідності
Збереження людського капіталу	Сприяє підтриманню здоров'я населення та працездатності	Погіршення демографічної ситуації та якості життя
Економічне зростання	Забезпечує розвиток аграрного сектору та суміжних галузей	Скорочення виробництва та зниження економічної активності
Підтримка експортного потенціалу	Формує валютні надходження від реалізації аграрної продукції	Втрата позицій на міжнародних ринках
Забезпечення державного суверенітету	Зменшує залежність від зовнішніх джерел продовольства	Посилення продовольчої залежності від інших держав
Підтримка обороноздатності країни	Створює продовольчу основу для функціонування сектору безпеки та оборони	Ускладнення матеріального забезпечення в кризових умовах
Регіональний розвиток	Стимулює розвиток сільських територій та зайнятість населення	Посилення регіональних диспропорцій
Досягнення цілей сталого розвитку	Сприяє поєднанню економічних, соціальних та екологічних пріоритетів	Погіршення умов сталого розвитку держави

Джерело: сформовано на основі [19]

Дані таблиці 1.5 свідчать, що продовольча безпека має комплексний вплив на реалізацію національних інтересів України. Її значення виходить за межі забезпечення населення продуктами харчування та охоплює економічну, соціальну, демографічну, зовнішньоекономічну й безпекову сфери. Саме тому формування ефективної системи забезпечення продовольчої безпеки слід розглядати як один із стратегічних напрямів зміцнення національної безпеки держави.

Важливим аспектом продовольчої безпеки є її вплив на демографічний розвиток держави. Повноцінне харчування населення сприяє зміцненню здоров'я, підвищенню тривалості життя та покращенню якості людського капіталу. Недостатнє споживання основних продуктів харчування або незбалансований раціон негативно впливають на фізичний розвиток населення, працездатність та рівень продуктивності праці. За таких умов продовольча безпека стає важливим фактором довгострокового соціально-економічного розвитку країни.

На думку Ю. Лупенка, рівень продовольчої безпеки безпосередньо впливає на конкурентоспроможність держави в глобальному економічному середовищі. Країни, які володіють потужним аграрним потенціалом та здатні забезпечувати внутрішні потреби у продовольстві, мають додаткові можливості для розвитку зовнішньої торгівлі та зміцнення своїх позицій на міжнародних ринках. Для України дана обставина має особливе значення, оскільки аграрна продукція традиційно займає вагоме місце у структурі експорту [11].

Сучасні міжнародні тенденції свідчать про поступове зростання ролі продовольства як стратегічного ресурсу. Населення світу продовжує збільшуватися, що супроводжується підвищенням попиту на продовольчі товари. Одночасно кліматичні зміни, деградація земельних ресурсів та скорочення площ придатних для сільськогосподарського виробництва земель формують додаткові виклики для світової продовольчої системи. За таких умов країни з потужним аграрним потенціалом отримують додаткові конкурентні переваги та можливості для зміцнення власної економічної безпеки.

Особливого значення набуває взаємозв'язок продовольчої та зовнішньоекономічної безпеки держави. Україна належить до провідних світових експортерів зернових культур та продукції олійно-жирового комплексу. Результативність функціонування аграрного сектору впливає не лише на забезпечення внутрішніх потреб населення, але й на формування валютних надходжень, стан платіжного балансу та фінансову стабільність держави. Збереження експортного потенціалу агропродовольчого комплексу є важливою умовою зміцнення економічної безпеки України.

Разом із позитивними аспектами інтеграція у світові продовольчі ринки створює певні ризики. Залежність від зовнішньої кон'юнктури, коливання світових цін, торговельні обмеження та зміни міжнародної політики можуть негативно впливати на діяльність аграрних виробників. Зазначені обставини потребують формування ефективної системи державного регулювання, яка забезпечуватиме баланс між експортною орієнтацією аграрного сектору та потребами внутрішнього продовольчого ринку.

На думку А.Д. Мостової, забезпечення продовольчої безпеки в сучасних умовах повинно базуватися на принципах сталого розвитку, які передбачають поєднання економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної збалансованості. Такий підхід дозволяє формувати стійку агропродовольчу систему, здатну забезпечувати потреби нинішнього покоління без створення загроз для майбутнього розвитку [12].

Отримані результати дослідження створюють теоретичну основу для подальшого розгляду економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки держави. Вивчення їх сутності, структури та особливостей функціонування дозволить визначити найбільш ефективні інструменти державного впливу на розвиток агропродовольчої сфери та обґрунтувати напрями підвищення рівня продовольчої безпеки України в сучасних умовах.

1.3. Економічні механізми забезпечення продовольчої безпеки: сутність, структура та інструменти реалізації

Забезпечення продовольчої безпеки держави є складним і багатограним процесом, який потребує застосування сукупності взаємопов'язаних економічних, організаційних, правових та інституційних інструментів. Досягнення стабільного рівня продовольчого забезпечення населення неможливе без формування ефективного механізму державного впливу на розвиток агропродовольчої сфери. Саме тому в сучасних умовах особливої актуальності набуває дослідження економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки, які виступають важливим елементом державної політики у сфері національної та економічної безпеки.

У науковій літературі поняття «економічний механізм» трактується як система економічних важелів, методів, інструментів та форм впливу на господарські процеси з метою досягнення визначених цілей розвитку. Економічні механізми забезпечення продовольчої безпеки охоплюють сукупність заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для виробництва, розподілу, реалізації та споживання продовольства, а також підтримання стабільності функціонування агропродовольчої системи.

На думку В. Геєця, економічні механізми виступають інструментом реалізації державної економічної політики та забезпечують узгодження інтересів держави, бізнесу і суспільства. У сфері продовольчої безпеки їх головне завдання полягає у створенні умов для сталого розвитку аграрного сектору, підвищення його конкурентоспроможності та забезпечення доступності продовольства для населення [32].

Дослідження наукових підходів свідчить про відсутність єдиного трактування економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки. Частина вчених розглядає їх як систему державного регулювання агропродовольчого ринку, інші акцентують увагу на фінансово-економічних інструментах підтримки сільськогосподарського виробництва. На думку Ю. Лупенка, економічний механізм забезпечення продовольчої безпеки доцільно розглядати як комплекс взаємопов'язаних заходів державного та ринкового

впливу, спрямованих на забезпечення стабільного функціонування продовольчої системи та захист національних інтересів у продовольчій сфері.

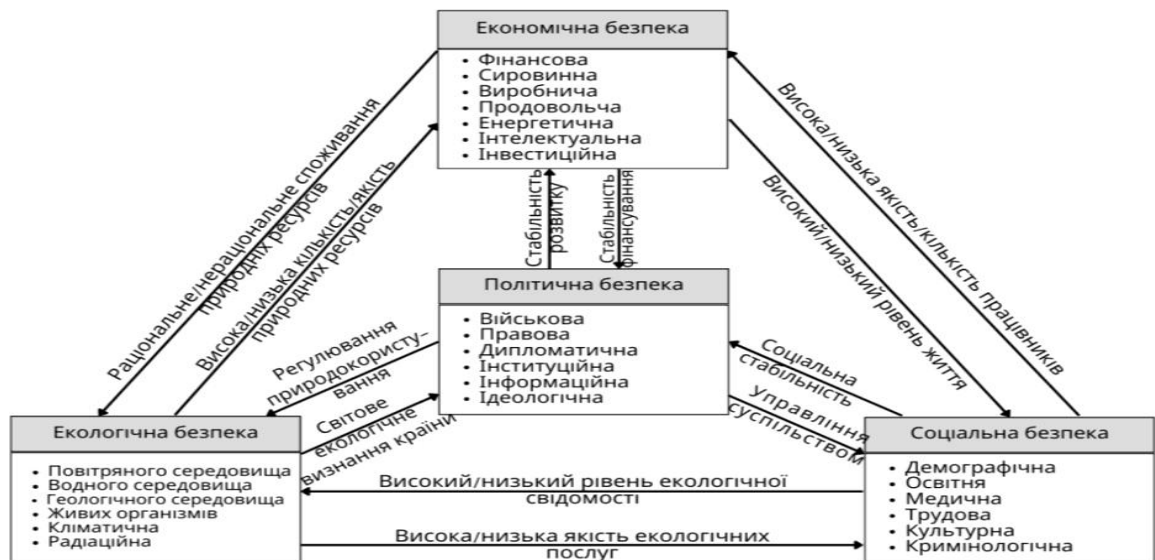

Рис. 1.5. Система взаємодії основних складових глобальної безпеки,
Джерело: сформовано на основі [8]

Сутність економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки проявляється через виконання низки важливих функцій. Насамперед вони сприяють підтриманню стабільності аграрного виробництва, стимулюють інвестиційну активність, забезпечують розвиток продовольчого ринку, підвищують рівень зайнятості населення у сільській місцевості та створюють передумови для зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Водночас зазначені механізми забезпечують адаптацію агропродовольчої системи до впливу кризових явищ та зовнішніх загроз.

Ефективність функціонування економічних механізмів значною мірою залежить від їх структури. У загальному вигляді структура економічного механізму забезпечення продовольчої безпеки включає суб'єкти, об'єкти, цілі, принципи, інструменти та результати реалізації державної політики. Суб'єктами виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, аграрні підприємства, фінансові установи та інші учасники продовольчого ринку. Об'єктом впливу є агропродовольча система держави та процеси виробництва, розподілу, обміну і споживання продовольства.

Основною метою функціонування економічного механізму є досягнення такого стану продовольчої системи, за якого забезпечується стабільне виробництво продовольства, його фізична та економічна доступність для населення, належна якість харчових продуктів і стійкість до внутрішніх та зовнішніх викликів. Реалізація зазначеної мети передбачає використання комплексу інструментів економічного впливу, які доповнюють один одного та формують єдину систему державного регулювання.

На думку І. Сташкевич, сучасні економічні механізми забезпечення продовольчої безпеки повинні базуватися на принципах ефективності, збалансованості, адаптивності та соціальної спрямованості. Дотримання зазначених принципів забезпечує узгодження економічних інтересів виробників, споживачів та держави, сприяє раціональному використанню ресурсів та підвищує результативність державної підтримки аграрного сектору [10].

Важливе місце у структурі економічного механізму займає система державного регулювання агропродовольчого ринку. Її основними завданнями є підтримання стабільності виробництва сільськогосподарської продукції, запобігання різким коливанням цін, стимулювання інноваційної діяльності та забезпечення продовольчої незалежності держави. Реалізація зазначених завдань здійснюється через застосування фінансових, податкових, інвестиційних, кредитних та зовнішньоекономічних інструментів впливу.

У сучасних умовах особливого значення набуває необхідність формування гнучких економічних механізмів, здатних швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища. Зростання глобальної конкуренції, нестабільність міжнародних ринків продовольства, наслідки військових дій та кліматичних змін обумовлюють потребу у постійному вдосконаленні системи державного регулювання агропродовольчої сфери. За таких умов економічні механізми повинні забезпечувати не лише розвиток аграрного сектору, а й його здатність протистояти кризовим явищам та забезпечувати стабільність продовольчого постачання населення.

Для більш детального дослідження структури економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки доцільно розглянути основні інструменти їх реалізації та особливості застосування в сучасній агропродовольчій політиці держави.

Подальше дослідження економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки передбачає аналіз основних інструментів їх реалізації. Саме через систему економічних важелів держава здійснює вплив на розвиток аграрного сектору, формування продовольчих ресурсів та забезпечення стабільності продовольчого ринку. Результативність державної політики значною мірою залежить від рівня збалансованості та ефективності використання таких інструментів.

Одним із найважливіших елементів економічного механізму виступає фінансове забезпечення розвитку аграрного сектору. Фінансові інструменти спрямовані на підтримку виробництва сільськогосподарської продукції, модернізацію виробничих потужностей, підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств та стимулювання інвестиційної активності. До основних форм фінансової підтримки належать бюджетні дотації, субсидії, державні грантові програми, компенсація витрат на придбання техніки та обладнання, а також фінансування окремих напрямів розвитку сільського господарства.

На думку П. Саблука, державна фінансова підтримка повинна бути спрямована не лише на збільшення обсягів виробництва, а й на забезпечення структурної модернізації аграрного сектору. За таких умов фінансові ресурси сприяють впровадженню сучасних технологій, підвищенню продуктивності праці та зміцненню економічної стійкості аграрних підприємств [14].

Важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки відіграє інвестиційний механізм. Рівень інвестиційної активності безпосередньо впливає на темпи оновлення матеріально-технічної бази, впровадження інновацій та розвиток інфраструктури агропродовольчого ринку. Недостатній обсяг інвестицій стримує модернізацію виробництва та обмежує можливості підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору.

Сприятливий інвестиційний клімат формується під впливом багатьох факторів, серед яких особливе значення мають стабільність законодавства, захист прав власності, доступність фінансових ресурсів та рівень державної підтримки інвестиційних проєктів. В умовах воєнного стану залучення інвестицій у сільське господарство стає одним із пріоритетних напрямів державної політики, оскільки відновлення аграрного виробництва потребує значних фінансових ресурсів.

На думку Ю. Лупенка, інвестиційний механізм забезпечення продовольчої безпеки має бути орієнтований на розвиток інноваційного потенціалу аграрного сектору. Інвестиції у сучасні технології, цифровізацію виробничих процесів, енергоефективні рішення та логістичну інфраструктуру забезпечують підвищення продуктивності та стійкості агропродовольчої системи [11].

Важливою складовою економічного механізму виступає податкове регулювання. Податкова політика держави здатна суттєво впливати на фінансові результати діяльності аграрних підприємств, рівень їх інвестиційної активності та можливості розвитку виробництва. Використання податкових пільг, спеціальних режимів оподаткування та інших стимулюючих інструментів сприяє підвищенню ефективності функціонування аграрного сектору.

Податкові механізми повинні забезпечувати баланс між інтересами держави та суб'єктів господарювання. Надмірний податковий тиск може стримувати розвиток виробництва та погіршувати фінансовий стан підприємств, тоді як ефективна система податкового стимулювання створює передумови для збільшення обсягів виробництва та підвищення інвестиційної привабливості галузі.

Окрему роль у забезпеченні продовольчої безпеки відіграє кредитний механізм. Доступ до кредитних ресурсів дозволяє аграрним виробникам фінансувати поточну діяльність, здійснювати модернізацію виробництва та реалізовувати інвестиційні проєкти. Висока вартість кредитних ресурсів або обмежений доступ до фінансування негативно впливають на розвиток

аграрного сектору та можуть створювати додаткові ризики для продовольчої безпеки держави.

У сучасних умовах держава активно застосовує механізми пільгового кредитування аграрних підприємств, компенсації відсоткових ставок та гарантування окремих кредитних програм. Такі заходи сприяють підтриманню ліквідності підприємств та забезпечують необхідні умови для стабільного функціонування сільськогосподарського виробництва.

На думку В. Геєця, важливим елементом сучасного економічного механізму є розвиток системи страхування аграрних ризиків. Сільське господарство характеризується високим рівнем залежності від природно-кліматичних умов, що обумовлює необхідність створення ефективних механізмів захисту виробників від можливих втрат. Агροстрахування дозволяє знизити рівень ризиків та забезпечує більш стабільні умови функціонування аграрного сектору [32].

Важливе місце у структурі економічних механізмів займає цінове регулювання. Коливання цін на продовольчі товари можуть негативно впливати як на виробників, так і на споживачів. Різке зростання цін знижує доступність продовольства для населення, тоді як їх значне падіння погіршує фінансові результати діяльності аграрних підприємств. За таких умов держава використовує механізми інтервенцій, регулювання стратегічних запасів продовольства та моніторингу ринкової кон'юнктури.

Доцільно узагальнити основні економічні механізми забезпечення продовольчої безпеки у вигляді таблиці.

Таблиця 1.6. - Основні економічні механізми забезпечення продовольчої безпеки держави

Механізм	Основна мета	Інструменти реалізації
Фінансовий	Підтримка аграрного виробництва	Дотації, субсидії, гранти, бюджетні програми
Інвестиційний	Модернізація та розвиток галузі	Інвестиційні програми, державні гарантії, залучення капіталу
Податковий	Стимулювання розвитку виробництва	Податкові пільги, спеціальні режими оподаткування
Кредитний	Забезпечення доступу до фінансових ресурсів	Пільгові кредити, компенсація відсоткових ставок

Страховий	Мінімізація виробничих ризиків	Агροстрахування, страхування врожаю
Ціновий	Стабілізація продовольчого ринку	Цінові інтервенції, формування резервів
Зовнішньоекономічний	Захист внутрішнього ринку та розвиток експорту	Квотування, митне регулювання, експортна підтримка

Джерело: сформовано на основі [8]

Представлені у таблиці механізми формують єдину систему державного впливу на розвиток агропродовольчого сектору. Їх ефективне функціонування забезпечує досягнення стратегічних цілей продовольчої політики та створює умови для зміцнення продовольчої незалежності держави.

Таблиця 1.7. - Вплив економічних механізмів на складові продовольчої безпеки держави

Економічний механізм	Фізична доступність продовольства	Економічна доступність	Якість і безпечність	Стабільність продовольчого забезпечення
Фінансовий	Високий	Середній	Середній	Високий
Інвестиційний	Високий	Середній	Високий	Високий
Податковий	Середній	Високий	Низький	Середній
Кредитний	Високий	Середній	Середній	Високий
Страховий	Середній	Низький	Низький	Високий
Ціновий	Низький	Високий	Низький	Середній
Зовнішньоекономічний	Високий	Середній	Середній	Високий

Джерело: сформовано на основі [9]

Дані таблиці 1.7. свідчать, що найбільш комплексний вплив на забезпечення продовольчої безпеки здійснюють фінансовий, інвестиційний та зовнішньоекономічний механізми. Саме вони формують необхідні умови для розвитку аграрного виробництва, оновлення матеріально-технічної бази підприємств та підтримання стабільності продовольчого ринку.

Водночас податковий і ціновий механізми відіграють важливу роль у забезпеченні економічної доступності продовольства для населення, оскільки безпосередньо впливають на рівень витрат виробників та кінцеві ціни на продукти харчування. Страховий механізм має особливе значення для підвищення стійкості аграрного сектору до впливу природно-кліматичних, виробничих і воєнних ризиків, забезпечуючи стабільність функціонування продовольчої системи в довгостроковій перспективі.

Проведений аналіз підтверджує, що досягнення належного рівня продовольчої безпеки можливе лише за умови комплексного використання всіх економічних механізмів державного регулювання, які взаємодоповнюють один одного та формують цілісну систему підтримки агропродовольчої сфери.

Особливої актуальності питання вдосконалення економічних механізмів набуває в умовах сучасних глобальних викликів. Воєнні дії, кліматичні зміни, нестабільність світових продовольчих ринків та зростання конкуренції потребують формування нових підходів до державного регулювання аграрної сфери. У зв'язку з цим важливого значення набуває дослідження зовнішньоекономічних інструментів забезпечення продовольчої безпеки та їх ролі у формуванні стійкої агропродовольчої системи держави.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (на прикладі ТОВ «ДРУЖБА СВК»)

2.1. Загальна характеристика сучасного стану аграрного підприємства (на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)

Функціонування аграрного сектору в сучасних умовах виходить далеко за межі виконання виключно виробничої функції. Сільське господарство формує основу продовольчого забезпечення населення, забезпечує розвиток сільських територій, підтримує зайнятість населення та створює значну частину експортного потенціалу держави. В умовах посилення глобальної конкуренції, кліматичних змін та воєнних викликів ефективність діяльності аграрних підприємств дедалі більше визначає рівень стійкості продовольчої системи країни.

Важливість аграрного виробництва для національної економіки обумовлюється його мультиплікативним впливом на суміжні галузі господарства. Розвиток сільськогосподарських підприємств стимулює функціонування транспортної інфраструктури, переробної промисловості, логістичних систем, фінансового сектору та сфери торгівлі. У результаті аграрний сектор виступає одним із ключових чинників забезпечення економічної стабільності держави.

Особливого значення дослідження діяльності окремих суб'єктів господарювання набуває в умовах трансформації агропродовольчої системи України. Аналіз результатів функціонування підприємств дозволяє оцінити рівень адаптації до сучасних викликів, ефективність використання виробничих ресурсів та потенціал подальшого розвитку. Такий підхід створює можливість не лише охарактеризувати господарську діяльність підприємства, але й визначити його внесок у забезпечення продовольчої безпеки та соціально-економічного розвитку регіону.

Об'єктом дослідження виступає Товариство з обмеженою відповідальністю «ДРУЖБА СВК», яке здійснює діяльність у сфері сільськогосподарського виробництва та належить до підприємств, що забезпечують формування продовольчих ресурсів регіону. Господарська діяльність підприємства охоплює виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції, використання земельних ресурсів, залучення трудового потенціалу та формування фінансових результатів, що дозволяє комплексно оцінити ефективність його функціонування.

ТОВ «ДРУЖБА СВК» функціонує відповідно до чинного законодавства України та здійснює господарську діяльність на принципах економічної самостійності, самофінансування та відповідальності за результати виробничо-господарської діяльності. Підприємство має статус юридичної особи, володіє необхідними матеріальними та фінансовими ресурсами для здійснення операційної діяльності та самостійно визначає стратегічні напрями свого розвитку.

Рис. 2.1. Схема-структура виробничої та управлінської структури ТОВ «ДРУЖБА СВК»

Основною метою діяльності підприємства є виробництво конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, задоволення потреб

споживачів та забезпечення стабільного економічного розвитку господарства. Реалізація зазначеної мети передбачає раціональне використання виробничих ресурсів, впровадження сучасних технологій та підвищення ефективності управлінських процесів.

Ефективність функціонування аграрного підприємства значною мірою залежить від рівня розвитку його трудового потенціалу. Забезпеченість кваліфікованими працівниками, стабільність кадрового складу та рівень професійної підготовки персоналу формують основу результативності виробничих процесів і визначають можливості подальшого розвитку господарства. З метою оцінки кадрового потенціалу ТОВ «ДРУЖБА СВК» доцільно проаналізувати основні показники використання трудових ресурсів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. – Основні кадрові показники діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022–2024 рр.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р., %
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	108	112	117	108,3
Кількість виробничого персоналу, осіб	82	85	89	108,5
Кількість адміністративного персоналу, осіб	26	27	28	107,7
Середньомісячна заробітна плата, грн	12 500	15 200	18 400	147,2
Продуктивність праці, тис. грн/працівника	865	978	1 124	129,9
Коефіцієнт плинності кадрів, %	9,2	7,8	6,5	-2,7 в.п.
Частка працівників із профільною освітою, %	68	71	74	+6 в.п.
Середній стаж роботи працівників, років	7	8	8	114,3
Витрати на оплату праці, тис. грн	16 200	20 430	25 820	159,4
Кількість працівників, які пройшли підвищення кваліфікації, осіб	12	16	21	175,0

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [25]

Людський капітал формує основу виробничого процесу, проте досягнення високих результатів господарської діяльності неможливе без належного ресурсного забезпечення. Ефективність функціонування аграрного підприємства значною мірою визначається рівнем забезпеченості земельними ресурсами, виробничими фондами, оборотним капіталом та фінансовими ресурсами. Саме поєднання матеріальних і трудових факторів виробництва

створює передумови для формування конкурентних переваг та забезпечення стабільного економічного розвитку господарства.

Оцінювання ресурсного потенціалу дозволяє визначити можливості підприємства щодо підтримання необхідних обсягів виробництва, реалізації інвестиційних проєктів та адаптації до змін зовнішнього середовища. Особливого значення такий аналіз набуває для аграрних підприємств, діяльність яких безпосередньо залежить від забезпеченості земельними угіддями, технічними ресурсами та оборотними коштами.

Комплексна характеристика ресурсного потенціалу ТОВ «ДРУЖБА СВК» наведена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2. - Забезпеченість виробничими ресурсами ТОВ «Дружба» СВК

Показники	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. до 2022р., %
Площа сільськогосподарських угідь, га	6550	6566	7212	110,10
з них ріллі	6550	6566	6797	110,10
Основні засоби, тис.грн.	67487	62665	68 281	101,17
Оборотні активи, тис.грн.	148202	218918	245 486	165,64
Власний капітал, тис.грн.	202468	267773	291 514	143,98
Авансований капітал, тис.грн.	221330	287606	322 370	145,65
Капіталозабезпеченість, тис.грн.	10,30	9,54	9,46	91,91
Капіталоозброєність праці, тис.грн.	449,91	450,83	537,64	119,50
Обсяг виробництва продукції, ц:				98,09
-зернових та зернобобових	183798	124471	180 305	
- ріпака	75616	-	55 840	73,84
- насіння соняшника	3318	29368	-	X
- м'яса великої рогатої худоби	766	1118	1 197	156,26
- молока	11133,0	10383	6 100	54,79

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [25]

Інформація, представлена в таблиці 2.2, свідчить про поступове нарощування виробничого потенціалу ТОВ «ДРУЖБА СВК» протягом 2022–2024 років. Найбільш помітні зміни відбулися у структурі земельних та

фінансових ресурсів підприємства. Площа сільськогосподарських угідь збільшилася на 10,1 %, що розширило виробничі можливості господарства та створило додаткові передумови для зростання обсягів сільськогосподарського виробництва.

Позитивною тенденцією є суттєве збільшення оборотних активів, обсяг яких у 2024 році перевищив показник 2022 року на 65,6 %. Така динаміка свідчить про підвищення фінансової мобільності підприємства та розширення можливостей щодо забезпечення поточних виробничих потреб. Одночасно спостерігається зміцнення фінансової бази господарства, що підтверджується зростанням власного капіталу майже на 44 % та збільшенням авансованого капіталу на 45,7 %.

Важливим індикатором розвитку підприємства виступає капіталоозброєність праці, рівень якої зріс майже на п'яту частину. Це характеризує процес поступового підвищення технічного забезпечення виробництва та створення більш сприятливих умов для підвищення продуктивності праці. Водночас незначне скорочення показника капіталозабезпеченості свідчить про те, що темпи залучення ресурсів дещо випереджають темпи зростання власної капітальної бази.

Дослідження виробничих результатів демонструє неоднорідну динаміку окремих напрямів діяльності. Виробництво зернових і зернобобових культур у цілому зберегло стабільний характер, що свідчить про підтримання традиційної спеціалізації господарства. Певні коливання обсягів виробництва окремих культур пояснюються змінами кон'юнктури аграрного ринку, особливостями сівозміни та адаптацією підприємства до сучасних економічних умов.

Більш суттєві зміни відбулися у тваринницькому напрямі діяльності. Позитивною тенденцією стало збільшення обсягів виробництва м'яса великої рогатої худоби більш ніж на 56 %, що свідчить про підвищення ефективності відповідного напрямку господарювання. Водночас скорочення виробництва молока вказує на структурні зміни у тваринницькому комплексі та концентрацію ресурсів на більш економічно ефективних видах діяльності.

Сукупність наведених показників дозволяє стверджувати, що ТОВ «ДРУЖБА СВК» характеризується достатнім рівнем ресурсного забезпечення та зберігає потенціал для подальшого розвитку. Нарощування земельних ресурсів, зміцнення фінансової бази та підвищення технічної оснащеності виробництва створюють основу для підвищення конкурентоспроможності підприємства в довгостроковій перспективі.

Результативність господарської діяльності аграрного підприємства значною мірою залежить від рівня розвитку його матеріально-технічної бази. Саме технічне оснащення виробництва визначає можливості впровадження сучасних технологій, ефективність використання земельних ресурсів, продуктивність праці та рівень витрат на виробництво продукції. З огляду на це важливим етапом дослідження є оцінювання стану основних засобів та рівня технічного забезпечення ТОВ «ДРУЖБА СВК» (табл. 2.3).

Таблиця 2.3. – Основні показники матеріально-технічної бази ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022–2024 рр.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р., %
Вартість активної частини основних засобів, тис. грн	31 400	36 700	42 900	136,6
Кількість тракторів, од.	18	19	21	116,7
Кількість зернозбиральних комбайнів, од.	6	6	7	116,7
Кількість вантажних автомобілів, од.	12	13	14	116,7
Рівень зносу основних засобів, %	42,5	39,8	36,4	–6,1 в.п.
Фондоозброєність праці, тис. грн/працівника	736,8	833,9	1098,1	149,0
Обсяг капітальних інвестицій, тис. грн	4 800	6 200	8 100	168,8
Забезпеченість технікою на 1000 га угідь, од.	11,1	11,6	12,7	114,4

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [25]

Аналізуючи таблицю 2.3 доцільно перейти до оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства, оскільки саме результативність використання наявних ресурсів дозволяє об'єктивно оцінити рівень розвитку господарства та його здатність забезпечувати стабільне функціонування в сучасних умовах.

Дослідження ефективності діяльності підприємства передбачає аналіз показників продуктивності праці, фондовіддачі, рентабельності та фінансових

результатів. Саме ці показники відображають рівень віддачі від залучених ресурсів та характеризують результативність управлінських рішень, прийнятих керівництвом господарства.

Ефективне використання виробничого потенціалу є однією з ключових передумов забезпечення фінансової стійкості підприємства. Зростання обсягів виробництва саме по собі не гарантує покращення економічних результатів, якщо воно супроводжується непропорційним збільшенням витрат. Саме тому особливої уваги потребує аналіз динаміки фінансових показників ТОВ «ДРУЖБА СВК» у досліджуваному періоді.

2.2. Аналіз показників продовольчої безпеки підприємства (на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)

Забезпечення продовольчої безпеки значною мірою залежить від результативності діяльності сільськогосподарських товаровиробників, які формують основу продовольчого потенціалу країни. Саме аграрні підприємства забезпечують виробництво сільськогосподарської продукції, створюють передумови для стабільного функціонування продовольчого ринку та відіграють важливу роль у задоволенні потреб населення в продуктах харчування. Ефективність їх господарської діяльності безпосередньо впливає на рівень продовольчої безпеки як окремих регіонів, так і держави в цілому.

У сучасних умовах діяльність аграрних підприємств відбувається під впливом значної кількості економічних, соціальних, природно-кліматичних та воєнних чинників, які визначають можливості виробництва, реалізації продукції та подальшого розвитку господарства. Здатність підприємства забезпечувати стабільні обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, ефективно використовувати наявні ресурси та адаптуватися до змін зовнішнього середовища виступає важливою умовою підтримання належного рівня продовольчої безпеки.

Вагоме місце у формуванні продовольчих ресурсів займає ТОВ «Дружба СВК», діяльність якого спрямована на виробництво сільськогосподарської продукції та забезпечення потреб внутрішнього ринку. Результати функціонування підприємства відображають не лише рівень ефективності використання виробничого потенціалу, але й характеризують його внесок у забезпечення продовольчої стабільності регіону.

Оцінювання показників продовольчої безпеки на рівні підприємства дозволяє визначити ефективність використання земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів, проаналізувати динаміку виробництва основних видів продукції та виявити фактори, що впливають на стійкість функціонування господарства. Такий підхід створює можливість обґрунтувати напрями підвищення ефективності діяльності підприємства та зміцнення його ролі у формуванні продовольчої безпеки.

Ефективність функціонування аграрного підприємства визначається не лише рівнем отриманих фінансових результатів, але й його здатністю забезпечувати стабільне виробництво сільськогосподарської продукції, підтримувати належний рівень ресурсного забезпечення та формувати продовольчий потенціал регіону. У контексті дослідження продовольчої безпеки особливого значення набуває оцінювання результативності використання трудових ресурсів, оскільки саме людський капітал виступає одним із ключових факторів забезпечення безперервності виробничих процесів та зростання обсягів аграрного виробництва.

Для оцінювання ролі ТОВ «ДРУЖБА СВК» у формуванні продовольчих ресурсів доцільно проаналізувати динаміку показників продуктивності праці та результативності використання трудового потенціалу (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Динаміка ефективності використання трудових ресурсів ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022-2024 роки

Показники	2022р.	2023р.	2024р.	2024 р до 2022р (%)
1	2	3	4	5
Чистий дохід від реалізації продукції	390011	487733	545425	139,85%

(товарів, робіт, послуг), тис. грн.				
3.Середньорічна продуктивність праці, тис. грн.	4431,9	5738,0	6651,5	150,08%
4. Фондоозброєність праці, тис. грн.	736,8	833,9	1098,1	149,04%

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [25]

Інформація, наведена в таблиці 2.4, свідчить про зростання ефективності використання трудових ресурсів підприємства протягом досліджуваного періоду. Збільшення чистого доходу від реалізації продукції характеризує розширення масштабів господарської діяльності та підвищення економічної результативності виробництва. Одночасно спостерігається суттєве зростання продуктивності праці, що відображає покращення організації виробничих процесів, удосконалення технологічного забезпечення та підвищення ефективності використання людського капіталу.

Позитивна динаміка фондоозброєності праці свідчить про зміцнення матеріально-технічної бази підприємства та створення сприятливих умов для подальшого підвищення продуктивності виробництва. Подібні зміни мають важливе значення для забезпечення стабільного випуску сільськогосподарської продукції та формування достатнього рівня продовольчого забезпечення.

Досягнення високих результатів аграрного виробництва значною мірою залежить від ефективності використання основних засобів, які формують виробничу основу функціонування підприємства. Рівень технічного оснащення, стан виробничих фондів та результативність їх використання безпосередньо впливають на можливості нарощування обсягів виробництва продукції та забезпечення продовольчої стабільності.

Для оцінювання ефективності використання виробничого потенціалу підприємства доцільно проаналізувати показники використання основних засобів ТОВ «ДРУЖБА СВК» (табл. 2.5).

Таблиця 2.5. - Динаміка ефективності використання основних засобів ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022 – 2024 роки

Показники	2022р.	2023р.	2024р.	2024 р /2022 р (%)
1	2	3	4	5

1.Середньорічна вартість основних засобів, тис.грн.	64838	70879	90042	138,87%
2.Чистий фінансовий результат, тис. грн.: -прибуток	26409	158359	165420	626,38%
3. Фондовіддача, грн.	6,01	6,88	6,06	100,83%
4.Рентабельність (збитковість) основних засобів, %	40,73%	223,42%	183,71%	х

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [25]

Результати аналізу свідчать про позитивні тенденції розвитку виробничого потенціалу підприємства. Зростання середньорічної вартості основних засобів відображає процес оновлення матеріально-технічної бази та реалізацію заходів щодо модернізації виробництва. Водночас суттєве збільшення фінансового результату підтверджує ефективність використання наявних виробничих ресурсів.

Стабільний рівень фондовіддачі характеризує раціональне використання основних засобів у процесі виробництва сільськогосподарської продукції. Високі показники рентабельності основних засобів свідчать про здатність підприємства забезпечувати належний рівень віддачі від вкладених ресурсів та формувати фінансову основу для подальшого розвитку.

Комплексна оцінка результатів діяльності підприємства потребує аналізу фінансових показників, які відображають рівень прибутковості виробництва, ефективність використання ресурсів та загальну економічну стійкість господарства. Саме фінансові результати значною мірою визначають можливості підприємства щодо підтримання виробничої діяльності та забезпечення стабільного формування продовольчих ресурсів.

Для дослідження фінансових результатів функціонування ТОВ «ДРУЖБА СВК» проведено аналіз основних показників його господарської діяльності за 2022–2024 роки (табл. 2.6).

Таблиця 2.6. - Динаміка фінансових показників ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022 – 2024 роки.

Показники	2022р.	2023р.	2024р.	2022 р. до 2024 р. (%)
1.Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн.	390011	487733	545425	139,85%
2.Собівартість реалізованої продукції	321694	290859	344681	107,15%

(товарів, робіт, послуг), тис.грн.				
3.Валовий прибуток (+), збиток (-), тис.грн.	68317	196874	200744	293,84%
4.Чистий фінансовий результат, тис. грн.: прибуток	26409	158359	165420	626,38%
Рентабельність основної діяльності (окупність витрат), %	21,24%	67,69%	58,24%	x
Рентабельність продажу, %	6,77%	32,47%	30,33%	x

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [25]

Показники таблиці 2.6 підтверджують зміцнення економічного потенціалу підприємства протягом досліджуваного періоду. Зростання обсягів реалізації продукції супроводжується більш швидким збільшенням прибутковості господарської діяльності, що свідчить про підвищення ефективності виробництва та реалізації продукції.

Позитивні зміни фінансових результатів створюють додаткові можливості для розширення виробничої діяльності, модернізації технічної бази та підвищення конкурентоспроможності підприємства. Важливого значення набуває також зростання рентабельності виробництва, яке характеризує підвищення економічної віддачі від використання наявних ресурсів.

З позицій продовольчої безпеки особливий інтерес становить оцінювання внеску підприємства у формування внутрішнього продовольчого ринку. Стабільність виробничої діяльності, зростання обсягів реалізації продукції та нарощування виробничого потенціалу виступають важливими передумовами забезпечення населення продовольством та підтримання продовольчої стабільності.

З метою узагальнення результатів дослідження проведено оцінювання впливу діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» на формування внутрішнього продовольчого ринку (табл. 2.7).

Таблиця 2.7. – Вплив виробничої діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» на формування внутрішнього продовольчого ринку у 2022–2024 рр.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р., %
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.	390011	487733	545425	139,85

грн				
Валовий прибуток, тис. грн	68317	196874	200744	293,84
Середньорічна продуктивність праці, тис. грн	4431,9	5738,0	6651,5	150,08
Кількість працівників, осіб	108	112	117	108,3
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	64838	70879	90042	138,87
Обсяг капітальних інвестицій, тис. грн	4800	6200	8100	168,8
Фондоозброєність праці, тис. грн/працівника	736,8	833,9	1098,1	149,04
Рентабельність продажу, %	6,77	32,47	30,33	+23,56 в.п.
Рентабельність основної діяльності, %	21,24	67,69	58,24	+37,0 в.п.

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [25]

Представлені результати свідчать про зростання економічного та виробничого потенціалу підприємства, що позитивно впливає на формування товарної пропозиції сільськогосподарської продукції. Підвищення продуктивності праці, збільшення обсягів реалізації продукції, нарощування інвестиційної активності та зміцнення фінансової стійкості створюють сприятливі передумови для подальшого розвитку господарства.

Отримані результати дозволяють розглядати ТОВ «ДРУЖБА СВК» як важливого суб'єкта формування продовольчих ресурсів регіону. Ефективне використання виробничих факторів, позитивна динаміка фінансових показників та стабільність господарської діяльності сприяють зміцненню продовольчої безпеки та підвищенню стійкості агропродовольчої системи в сучасних умовах.

Проведене дослідження дозволило встановити, що ТОВ «ДРУЖБА СВК» характеризується позитивною динамікою виробничо-господарської діяльності та відіграє важливу роль у формуванні продовольчих ресурсів регіону. Аналіз основних економічних показників засвідчив зростання обсягів реалізації продукції, підвищення продуктивності праці, зміцнення фінансової стійкості та ефективне використання виробничого потенціалу підприємства. Отримані результати підтверджують наявність достатніх передумов для подальшого розвитку господарства та розширення його внеску у забезпечення продовольчої безпеки. Водночас збереження позитивних тенденцій потребує подальшого оновлення матеріально-технічної бази, підвищення інвестиційної активності та

адаптації діяльності підприємства до сучасних економічних і безпекових викликів.

2.3. Оцінка впливу державної підтримки та економічних механізмів на діяльність підприємства в умовах воєнного стану(на прикладі ТОВ «Дружба СВК»)

Забезпечення стабільного функціонування аграрних підприємств в умовах воєнного стану значною мірою залежить від ефективності державної підтримки та результативності економічних механізмів регулювання агропромислового сектору. Для ТОВ «ДРУЖБА СВК» державна політика у сфері підтримки сільськогосподарських товаровиробників виступає важливим чинником збереження виробничого потенціалу, підтримання фінансової стійкості та забезпечення безперервності господарської діяльності. В умовах підвищеної економічної невизначеності доступ до фінансових ресурсів, державних програм підтримки та інструментів стимулювання виробництва набуває особливого значення для забезпечення подальшого розвитку підприємства.

Воєнний стан суттєво вплинув на умови функціонування аграрного сектору, зумовивши зростання виробничих витрат, ускладнення логістичних процесів, підвищення цін на матеріально-технічні ресурси та зниження інвестиційної активності. Для ТОВ «ДРУЖБА СВК», як і для більшості сільськогосподарських підприємств України, актуальними стали питання забезпечення паливно-мастильними матеріалами, своєчасного проведення польових робіт, реалізації продукції та підтримання належного рівня фінансової ліквідності.

Важливу роль у забезпеченні стабільності діяльності підприємства відіграли заходи державної підтримки аграрного сектору. Використання програм пільгового кредитування, спрощення окремих процедур ведення

господарської діяльності, податкові стимули та підтримка аграрного виробництва сприяли збереженню виробничих процесів і створили умови для продовження господарської діяльності навіть за складних умов зовнішнього середовища.

Для ТОВ «ДРУЖБА СВК» особливого значення набули механізми фінансової підтримки, які дозволили забезпечити своєчасне залучення оборотних коштів для проведення сезонних польових робіт, закупівлі насіння, добрив, засобів захисту рослин та інших матеріальних ресурсів. Наявність доступу до фінансових інструментів державної підтримки позитивно вплинула на можливість підприємства щодо підтримання стабільних обсягів виробництва та виконання виробничих планів.

Суттєвий вплив на результати діяльності підприємства здійснюють також податкові та інвестиційні механізми державного регулювання. Зменшення фінансового навантаження та створення умов для оновлення матеріально-технічної бази сприяють підвищенню ефективності використання ресурсів і зміцненню конкурентних позицій підприємства. Поряд із цим важливим чинником залишається розвиток логістичної інфраструктури та забезпечення можливостей реалізації виробленої продукції в умовах зміни традиційних каналів збуту.

З огляду на це виникає необхідність оцінювання впливу окремих економічних механізмів державної підтримки на результати діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК», що дозволить визначити найбільш ефективні інструменти стимулювання розвитку підприємства та обґрунтувати напрями подальшого вдосконалення системи підтримки аграрного виробництва.

Для ТОВ «ДРУЖБА СВК» функціонування в умовах воєнного стану супроводжується необхідністю адаптації до змін зовнішнього економічного середовища, коливань ринкової кон'юнктури, зростання виробничих витрат та порушення окремих логістичних процесів. За таких умов важливого значення набуває державна підтримка аграрного сектору, яка сприяє збереженню

виробничого потенціалу підприємства та забезпечує можливість стабільного ведення господарської діяльності.

Економічні механізми державного регулювання мають суттєвий вплив на результати діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК», оскільки визначають умови доступу до фінансових ресурсів, інвестиційних програм, податкових пільг та інших інструментів підтримки аграрного виробництва. Використання таких механізмів дозволяє підприємству підтримувати належний рівень виробництва продукції та зберігати фінансову стійкість навіть за умов підвищеної економічної невизначеності.

З метою оцінювання впливу окремих економічних механізмів на результати діяльності підприємства доцільно проаналізувати їх значення для забезпечення стабільності функціонування ТОВ «ДРУЖБА СВК» в умовах воєнного стану.

Таблиця 2.8. – Вплив державної підтримки на результати діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» у 2022–2024 рр.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р., %
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	390011	487733	545425	139,85
Чистий фінансовий результат, тис. грн	26409	158359	165420	626,38
Обсяг капітальних інвестицій, тис. грн	4800	6200	8100	168,75
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	64838	70879	90042	138,87
Кількість працівників, осіб	108	112	117	108,3

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Дружба СВК» [25]

Дані таблиці 2.8. свідчать про позитивну динаміку основних показників діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» протягом досліджуваного періоду. Зростання чистого доходу, прибутку та обсягів капітальних інвестицій підтверджує здатність підприємства адаптуватися до складних умов господарювання та підтримувати стабільний розвиток. Позитивні зміни також простежуються у збільшенні вартості основних засобів та чисельності персоналу, що характеризує розширення виробничого потенціалу господарства.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що використання державних програм підтримки аграрного сектору, пільгового кредитування та податкових інструментів сприяло зміцненню фінансової стійкості підприємства та створило умови для подальшого розвитку виробництва.

Важливе значення для діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» мали заходи, спрямовані на вдосконалення логістичного забезпечення аграрного сектору в умовах воєнного стану. Розвиток альтернативних маршрутів транспортування продукції, адаптація каналів постачання та збуту, а також розширення можливостей співпраці з новими контрагентами сприяли збереженню безперервності господарської діяльності підприємства. Реалізація зазначених заходів дозволила мінімізувати негативний вплив логістичних обмежень, забезпечити своєчасну реалізацію продукції та підтримати стабільність виробничих процесів.

Суттєвий вплив на результати діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» здійснюють механізми державного регулювання, спрямовані на стримування інфляційних процесів та підтримання стабільності аграрного ринку. В умовах зростання цін на паливно-мастильні матеріали, добрива, засоби захисту рослин та інші виробничі ресурси особливого значення набувають заходи, які сприяють зниженню фінансового навантаження на товаровиробників. Підтримання відносної стабільності економічного середовища створює більш сприятливі умови для планування виробничої діяльності та підвищення фінансової стійкості підприємства.

Для визначення впливу державної підтримки на результати господарської діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» доцільно провести оцінювання ефективності основних економічних механізмів, які використовувалися підприємством у період дії воєнного стану. Такий аналіз дозволяє встановити рівень результативності окремих інструментів підтримки та визначити їх значення для забезпечення стабільного функціонування і подальшого розвитку підприємства (Додаток Ж).

Дані Додатку Ж свідчать, що найбільш результативними в умовах воєнного стану стали фінансовий та кредитний механізми забезпечення продовольчої безпеки. Завдяки реалізації програм державної підтримки аграрні підприємства отримали можливість забезпечити проведення виробничого циклу та підтримати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції навіть за складних умов господарювання.

Достатній рівень ефективності продемонстрували податковий та зовнішньоекономічний механізми. Запроваджені державою заходи дозволили частково знизити фінансове навантаження на суб'єктів господарювання та забезпечити функціонування експортних каналів збуту аграрної продукції. Разом із цим окремі механізми, зокрема страховий та інвестиційний, потребують подальшого вдосконалення через наявність значної кількості ризиків, що стримують їх повноцінне функціонування.

Адаптивність державної політики у сфері продовольчої безпеки до сучасних викликів є достатньою. Водночас забезпечення довгострокової стійкості агропродовольчої системи потребує подальшого удосконалення економічних механізмів державного регулювання, особливо у сферах інвестиційної підтримки, страхування аграрних ризиків та інноваційного розвитку сільського господарства.

Відчутний позитивний вплив на результати функціонування ТОВ «ДРУЖБА СВК» мали також податкові та зовнішньоекономічні механізми державного регулювання. Застосування окремих податкових пільг і спрощення адміністративних процедур дозволили частково знизити фінансове навантаження на підприємство та підвищити ефективність використання його ресурсів. Водночас розвиток альтернативних логістичних маршрутів і підтримка аграрного сектору на зовнішніх ринках сприяли збереженню можливостей реалізації продукції та забезпеченню стабільності господарської діяльності.

Разом із цим окремі механізми державної підтримки залишаються недостатньо ефективними для повноцінного задоволення потреб аграрних

товаровиробників. Насамперед це стосується інвестиційного та страхового механізмів, розвиток яких стримується високим рівнем воєнних ризиків, обмеженим доступом до довгострокових фінансових ресурсів та недостатнім рівнем розвитку системи агрострахування. За таких умов можливості підприємства щодо реалізації масштабних інвестиційних проєктів і захисту від виробничих ризиків залишаються обмеженими.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що державна підтримка відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» та сприяє підтриманню його виробничого потенціалу в умовах воєнного стану. Подальше вдосконалення механізмів фінансової, інвестиційної та страхової підтримки створить додаткові можливості для модернізації виробництва, підвищення конкурентоспроможності підприємства та зміцнення його внеску у забезпечення продовольчої безпеки регіону.

Проведений аналіз підтвердив, що ТОВ «ДРУЖБА СВК» ефективно адаптується до сучасних умов господарювання та активно використовує наявні інструменти державної підтримки для забезпечення стабільності своєї діяльності. Найбільший вплив на результати функціонування підприємства мають фінансові та кредитні механізми, які забезпечують необхідні умови для підтримання виробничих процесів і збереження економічної стійкості. Подальше розширення доступу до інвестиційних ресурсів, удосконалення системи страхування аграрних ризиків та стимулювання інноваційного розвитку сприятимуть підвищенню ефективності діяльності підприємства та зміцненню його ролі у формуванні продовольчого потенціалу України.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

3.1. Зарубіжний досвід державного регулювання продовольчої безпеки та можливості його адаптації в Україні

Забезпечення продовольчої безпеки належить до пріоритетних напрямів державної політики більшості країн світу. Незалежно від рівня економічного розвитку держави приділяють значну увагу підтримці аграрного сектору, стимулюванню виробництва продовольства та формуванню ефективних механізмів регулювання продовольчих ринків. Досвід провідних країн світу свідчить, що досягнення високого рівня продовольчої безпеки потребує комплексного поєднання економічних, фінансових, організаційних та інституційних інструментів державного впливу.

Актуальність вивчення зарубіжного досвіду для України обумовлена необхідністю пошуку ефективних механізмів підвищення стійкості агропродовольчої системи в умовах воєнного стану, глобальної економічної нестабільності та посилення конкуренції на світових ринках продовольства. Аналіз міжнародних практик дозволяє визначити найбільш результативні інструменти державної підтримки аграрного сектору та оцінити можливості їх впровадження з урахуванням особливостей національної економіки [35].

На думку вчених, серед яких П. Саблук та Ю. Лупенко, ефективна система забезпечення продовольчої безпеки повинна базуватися не лише на розвитку внутрішнього виробництва, але й на створенні сприятливих умов для інноваційної діяльності, залучення інвестицій та підтримки конкурентоспроможності аграрних виробників. Саме такі підходи характерні для більшості економічно розвинених держав.

Особливий інтерес становить досвід країн Європейського Союзу, де питання продовольчої безпеки реалізується через механізми Спільної аграрної політики (Common Agricultural Policy – CAP). Основною метою цієї політики є забезпечення стабільного виробництва продовольства, підтримка доходів

фермерів, розвиток сільських територій та підвищення екологічної стійкості аграрного виробництва [27-29].

Таблиця 3.1. - Інструменти державної підтримки продовольчого забезпечення у країнах світу

Країни	Підтримка розвитку аграрного сектору	Регулювання забезпечення якості продукції
Японія	1. Структурні програми розвитку АПК. 2. Програма надання субсидій виробникам. 3. Програма фінансування проєктів із використанням новітніх технологій у тваринництві. 4. Заходи, скеровані на інтенсифікацію виробництва і підвищення КС продукції.	1. Законодавче регулювання застосування комплексу заходів із безпеки і контролю якості продукції.
Країни ЄС	1. Наявність середньострокової (на 5-7 років) стратегії розвитку сільського господарства. 2. Стимулювання зниження витрат на виробництво (за основу беруться базові показники). 3. Страхування доходів фермерів та компенсація державою страхових платежів. 4. Субсидіювання та пільгове оподаткування: на придбання добрив, кормів	1. Система державних стандартів якості і безпеки продукції. 2. Моніторинг і контроль. 3. Обмеження заходів щодо виготовлення нездорових продуктів харчування (посилення екологічної спрямованості).
США	1. Субсидування урядових програм підтримки розвитку окремих галузей аграрного сектору. 2. Кредитування виробників під заставу аграрної продукції шляхом надання компенсаційних виплат. 3. Стимулювання експорту шляхом надання експортної компенсаційної надбавки фермерам.	1. Контроль імпортованих продуктів харчування. 2. Фінансування лабораторій, державних програм у сфері безпеки харчових продуктів. 3. Підготовка кадрів для контролю якості продовольства.

Джерело: систематизовано автором на основі [31, 33]

Європейська модель державного регулювання передбачає широке використання механізмів прямої фінансової підтримки аграрних виробників. Значна частина бюджетних коштів спрямовується на надання субсидій та компенсацій, що дозволяє підтримувати стабільність доходів фермерських господарств навіть за несприятливих ринкових умов. Такий підхід сприяє збереженню виробничого потенціалу аграрного сектору та забезпечує високий рівень продовольчої безпеки країн Європейського Союзу [34].

Важливою складовою європейської аграрної політики є підтримка розвитку сільських територій. Фінансування інфраструктурних проєктів, модернізація виробництва, підтримка малого та середнього агробізнесу,

стимулювання кооперації та впровадження інновацій створюють сприятливі умови для довгострокового розвитку аграрної сфери. Подібний підхід дозволяє забезпечувати не лише продовольчу безпеку, а й соціально-економічну стабільність регіонів.

Значних результатів у сфері забезпечення продовольчої безпеки досягли Сполучені Штати Америки. Американська модель державного регулювання базується на поєднанні ринкових механізмів та активної державної підтримки аграрного сектору. Особлива увага приділяється системі страхування аграрних ризиків, підтримці доходів фермерів та розвитку аграрних інновацій [47].

На думку багатьох дослідників, система аграрного страхування США є однією з найбільш ефективних у світі. Держава компенсує значну частину страхових платежів виробникам, що дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані з несприятливими погодними умовами, коливанням цін та іншими факторами невизначеності. Такий механізм сприяє підвищенню фінансової стійкості аграрних підприємств та забезпечує стабільність продовольчого виробництва.

Окремої уваги заслуговує досвід Канади, де забезпечення продовольчої безпеки здійснюється через комплексну систему державної підтримки аграрного сектору, що включає програми страхування доходів, компенсації виробничих ризиків та стимулювання інноваційної діяльності. Важливою особливістю канадської моделі є орієнтація на довгострокове планування розвитку агропродовольчої сфери та активне використання цифрових технологій в управлінні сільським господарством.

Цікавим прикладом ефективної державної політики є досвід Нідерландів, які, незважаючи на обмежені земельні ресурси, належать до світових лідерів за обсягами експорту аграрної продукції. Високі результати досягаються завдяки широкому впровадженню інноваційних технологій, розвитку аграрної науки, цифровізації виробничих процесів та ефективній взаємодії між державою, науковими установами та бізнесом.

Успішність сучасних моделей забезпечення продовольчої безпеки визначається рівнем інноваційного розвитку аграрного сектору. Країни, які

активно інвестують у наукові дослідження, цифрові технології та модернізацію виробництва, отримують суттєві конкурентні переваги та забезпечують більш високий рівень продовольчої незалежності.

Таблиця 3.2 – Можливості адаптації зарубіжного досвіду забезпечення продовольчої безпеки в Україні

Країна	Ключовий інструмент забезпечення продовольчої безпеки	Отриманий результат	Можливість впровадження в Україні
Країни ЄС	Прямі субсидії агровиробникам, підтримка сільських територій	Стабільність доходів фермерів та розвиток сільських громад	Розширення програм державної підтримки малих та середніх виробників
США	Система аграрного страхування та підтримки доходів фермерів	Зниження виробничих ризиків та фінансова стабільність аграрного сектору	Розвиток системи страхування аграрних і воєнних ризиків
Канада	Компенсація виробничих ризиків та цифровізація управління	Підвищення стійкості аграрного виробництва	Впровадження цифрових платформ моніторингу продовольчої безпеки
Нідерланди	Інноваційне та високотехнологічне виробництво	Висока продуктивність аграрного сектору	Стимулювання аграрних інновацій та технологічної модернізації
Ізраїль	Ресурсозберігаючі технології та ефективне управління водними ресурсами	Висока ефективність виробництва в умовах ресурсних обмежень	Розвиток технологій точного землеробства та сучасних систем зрошення

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення міжнародного досвіду [47].

Дані таблиці 3.2 демонструють, що успішні моделі забезпечення продовольчої безпеки ґрунтуються на поєднанні фінансової підтримки аграрного сектору, розвитку страхових механізмів, стимулювання інноваційної діяльності та впровадження сучасних цифрових технологій. Незважаючи на відмінності в економічних умовах окремих країн, спільною рисою залишається активна участь держави у формуванні сприятливого середовища для розвитку агропродовольчої системи.

Урахування зазначеного досвіду дозволяє визначити пріоритетні напрями вдосконалення системи забезпечення продовольчої безпеки України, серед яких особливого значення набувають розвиток аграрного страхування, підтримка інновацій, цифровізація аграрного виробництва та посилення державної

підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Це створює передумови для підвищення стійкості національної продовольчої системи та зміцнення економічної безпеки держави.

Досвід Ізраїлю також заслуговує на увагу з огляду на обмежені природні ресурси та складні кліматичні умови. Високий рівень продовольчої безпеки в країні забезпечується завдяки використанню сучасних систем зрошення, ресурсозберігаючих технологій, розвитку аграрної науки та ефективному державному управлінню водними ресурсами. Практика Ізраїлю демонструє, що навіть за умов ресурсних обмежень можливо забезпечити стабільне функціонування агропродовольчої системи через впровадження інноваційних рішень.

Проведений аналіз свідчить, що зарубіжний досвід забезпечення продовольчої безпеки базується на комплексному використанні фінансових, інвестиційних, кредитних, страхових та інноваційних механізмів державного регулювання. Спільною рисою більшості успішних моделей є активна роль держави у підтримці аграрного сектору, стимулюванні інновацій та формуванні сприятливого середовища для розвитку агропродовольчого виробництва.

Для України особливий інтерес становлять механізми підтримки фермерських господарств, аграрного страхування, інноваційного розвитку та цифровізації сільського господарства. Врахування позитивного міжнародного досвіду може сприяти підвищенню ефективності державної політики у сфері продовольчої безпеки та зміцненню стійкості національної агропродовольчої системи в умовах сучасних викликів [46-48].

Подальший розвиток системи забезпечення продовольчої безпеки України потребує не механічного копіювання зарубіжних моделей державного регулювання, а їх адаптації до національних економічних, соціальних та безпекових умов. Кожна країна формує власну систему підтримки аграрного сектору з урахуванням особливостей природно-ресурсного потенціалу, структури виробництва, рівня економічного розвитку та стратегічних пріоритетів державної політики. Саме тому впровадження міжнародного

досвіду повинно здійснюватися з урахуванням сучасних викликів, які постають перед Україною.

Одним із перспективних напрямів адаптації зарубіжного досвіду є удосконалення системи державної підтримки аграрних виробників. У країнах Європейського Союзу значна увага приділяється довгостроковим програмам підтримки фермерських господарств, які забезпечують стабільність виробництва та сприяють розвитку сільських територій. Для України особливого значення набуває підтримка малих і середніх виробників, які відіграють важливу роль у забезпеченні зайнятості населення та формуванні продовольчих ресурсів на місцевому рівні [44].

Підвищення ефективності державної підтримки аграрного сектору повинно супроводжуватися удосконаленням механізмів розподілу бюджетних ресурсів. Надання фінансової допомоги має орієнтуватися не лише на компенсацію поточних витрат виробників, але й на стимулювання модернізації виробництва, впровадження інноваційних технологій та підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції.

Важливим напрямом використання міжнародного досвіду є розвиток системи аграрного страхування. Практика США, Канади та країн Європейського Союзу демонструє високу ефективність страхових механізмів у мінімізації ризиків сільськогосподарського виробництва. В умовах України розвиток агрострахування набуває особливої актуальності через зростання впливу кліматичних змін, воєнних ризиків та нестабільності ринкового середовища.

Сучасна система аграрного страхування в Україні перебуває на етапі становлення та характеризується недостатнім рівнем охоплення виробників страховими послугами. Однією з причин залишається висока вартість страхування та обмежені фінансові можливості багатьох аграрних підприємств. Зарубіжний досвід свідчить, що ефективним інструментом вирішення цієї проблеми є часткова компенсація державою страхових платежів, що дозволяє підвищити доступність страхового захисту для виробників.

Окремої уваги заслуговує питання розвитку інноваційного потенціалу аграрного сектору. У більшості економічно розвинених країн державна політика спрямована на стимулювання наукових досліджень, розвиток цифрових технологій та впровадження сучасних методів управління виробництвом. Високий рівень технологічного розвитку дозволяє підвищувати продуктивність сільського господарства та зміцнювати конкурентні позиції національних виробників на світових ринках.

Інноваційна трансформація аграрного сектору є одним із найважливіших чинників забезпечення довгострокової продовольчої безпеки. Використання цифрових платформ управління господарством, технологій точного землеробства, систем моніторингу посівів та автоматизованого контролю виробничих процесів дозволяє підвищувати ефективність використання ресурсів та знижувати виробничі витрати.

Для України перспективним напрямом залишається розширення співпраці між аграрним бізнесом, науковими установами та закладами вищої освіти. У провідних країнах світу саме така взаємодія забезпечує швидке впровадження результатів наукових досліджень у виробництво та сприяє розвитку інноваційного середовища. Активізація подібної співпраці може стати важливим чинником модернізації вітчизняного аграрного сектору.

Значний потенціал для вдосконалення системи продовольчої безпеки містить досвід розвитку сільських територій. У країнах Європейського Союзу реалізуються комплексні програми, спрямовані на покращення інфраструктури, розвиток підприємництва та підвищення якості життя населення сільської місцевості. Реалізація подібних підходів в Україні сприятиме збереженню трудового потенціалу сільських територій та створенню додаткових умов для розвитку аграрного виробництва [45-46].

У сучасних умовах особливої актуальності набуває питання диверсифікації експортних ринків. Досвід багатьох країн свідчить, що надмірна залежність від обмеженої кількості зовнішніх ринків підвищує вразливість агропродовольчої системи до економічних та політичних ризиків. Для України

розширення географії експорту та поглиблення співпраці з новими торговельними партнерами сприятиме зміцненню зовнішньоекономічної безпеки та підвищенню стійкості аграрного сектору.

Проведений аналіз міжнародного досвіду дозволяє зробити висновок, що підвищення рівня продовольчої безпеки України повинно базуватися на комплексному поєднанні фінансової підтримки аграрних виробників, розвитку інновацій, удосконалення системи агрострахування, модернізації виробничої інфраструктури та стимулювання інвестиційної діяльності. Адаптація найбільш успішних зарубіжних практик створює можливості для формування сучасної моделі державного регулювання продовольчої безпеки, здатної забезпечити стійкий розвиток агропродовольчої системи та зміцнення економічної безпеки держави.

Результати дослідження міжнародного досвіду формують основу для розроблення конкретних напрямів удосконалення фінансових, інвестиційних та податкових механізмів забезпечення продовольчої безпеки України, які будуть розглянуті у наступному підрозділі.

Важливо враховувати, що ефективність адаптації зарубіжного досвіду значною мірою залежить від інституційної спроможності держави забезпечити його практичну реалізацію. Навіть найбільш успішні механізми підтримки аграрного сектору не можуть забезпечити очікуваний результат за відсутності належного нормативно-правового середовища, прозорих процедур державного управління та ефективної системи контролю за використанням бюджетних ресурсів. У зв'язку з цим одним із першочергових завдань для України залишається вдосконалення інституційних засад формування та реалізації політики продовольчої безпеки.

Підвищення результативності державної політики неможливе без забезпечення узгодженості між економічними, соціальними та безпековими пріоритетами розвитку держави. У сфері продовольчої безпеки це передбачає координацію діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, аграрного бізнесу, наукових установ та громадських організацій. Формування

ефективної системи взаємодії між усіма учасниками продовольчої системи сприяє підвищенню якості управлінських рішень та забезпечує більш швидке реагування на сучасні виклики.

Окремого значення набуває питання розвитку продовольчих резервів держави. Практика багатьох країн демонструє, що створення стратегічних запасів продовольства є одним із найбільш ефективних інструментів забезпечення продовольчої безпеки в кризових ситуаціях. Наявність резервів дозволяє стабілізувати внутрішній ринок у разі виникнення дефіциту продукції, забезпечити населення продовольством під час надзвичайних ситуацій та знизити негативний вплив різких коливань цін.

Для України розвиток системи державних продовольчих резервів набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. Підвищення рівня захищеності продовольчих запасів, модернізація інфраструктури їх зберігання та удосконалення механізмів управління резервами можуть стати важливими елементами зміцнення продовольчої безпеки держави у довгостроковій перспективі [45].

Значний інтерес становить досвід країн Європейського Союзу щодо розвитку кооперативного руху в аграрній сфері. Сільськогосподарська кооперація сприяє підвищенню конкурентоспроможності виробників, зменшенню виробничих витрат, покращенню доступу до фінансових ресурсів та розширенню можливостей реалізації продукції. Для дрібних та середніх виробників кооперації часто виступають важливим інструментом зміцнення економічної стійкості та підвищення ефективності господарської діяльності.

Розвиток кооперації є одним із найбільш перспективних напрямів підвищення ефективності функціонування аграрного сектору України. Об'єднання виробників дозволяє покращити їхні позиції на ринку, забезпечити доступ до сучасних технологій та знизити вплив цінових коливань. Водночас кооперативний рух сприяє соціально-економічному розвитку сільських територій та формуванню додаткових можливостей для зайнятості населення.

Позитивний міжнародний досвід також свідчить про необхідність активного розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення продовольчої безпеки. У багатьох країнах функціонують спеціалізовані центри моніторингу продовольчих ринків, які здійснюють постійний аналіз виробництва, споживання, цінової ситуації та потенційних ризиків. Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє своєчасно виявляти загрози та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Для України вдосконалення системи моніторингу продовольчої безпеки може стати важливим інструментом підвищення ефективності державного регулювання. Формування єдиної інформаційної бази щодо стану агропродовольчого сектору, виробництва основних видів продукції, рівня споживання та цінових тенденцій сприятиме більш об'єктивному оцінюванню ситуації та підвищенню якості стратегічного планування.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку світової економіки, важливим напрямом удосконалення системи продовольчої безпеки є впровадження принципів сталого розвитку. Провідні країни світу дедалі більше уваги приділяють екологізації аграрного виробництва, раціональному використанню природних ресурсів та скороченню негативного впливу господарської діяльності на довкілля. Такий підхід дозволяє забезпечити не лише поточні потреби населення у продовольстві, а й створити передумови для довгострокового збереження виробничого потенціалу аграрного сектору.

Проведене дослідження зарубіжного досвіду підтверджує, що забезпечення продовольчої безпеки потребує комплексного та системного підходу, який поєднує фінансову підтримку виробників, розвиток інновацій, удосконалення системи управління ризиками, стимулювання інвестиційної діяльності та розвиток сільських територій. Для України використання позитивних міжнародних практик може стати важливим чинником підвищення ефективності державної політики та зміцнення стійкості агропродовольчої системи в умовах сучасних викликів.

Враховуючи результати аналізу міжнародного досвіду та сучасний стан продовольчої безпеки України, наступним етапом дослідження є обґрунтування напрямів удосконалення фінансових, інвестиційних та податкових механізмів забезпечення продовольчої безпеки держави, які можуть бути впроваджені в національну практику державного регулювання.

3.2. Удосконалення фінансових, інвестиційних та податкових механізмів підтримки продовольчої безпеки

Сучасний рівень продовольчої безпеки України значною мірою залежить від ефективності функціонування фінансових, інвестиційних та податкових механізмів державного регулювання. Саме ці інструменти формують економічне середовище, в якому функціонує аграрний сектор, визначають можливості модернізації виробництва, рівень конкурентоспроможності аграрних підприємств та здатність держави забезпечувати стабільне продовольче постачання населення.

В умовах воєнного стану, глобальної економічної нестабільності та зростання виробничих ризиків необхідність удосконалення економічних механізмів підтримки продовольчої безпеки набуває особливої актуальності. Наявні інструменти державної підтримки дозволяють забезпечувати функціонування аграрного сектору, проте потребують подальшого розвитку та адаптації до сучасних викликів [40].

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення системи забезпечення продовольчої безпеки є підвищення ефективності фінансової підтримки аграрного сектору. Незважаючи на існування програм державної допомоги, значна частина аграрних виробників продовжує відчувати дефіцит фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази, впровадження інновацій та розвитку виробництва. Особливо гостро ця проблема проявляється серед малих та середніх сільськогосподарських підприємств.

Державна фінансова підтримка повинна мати довгостроковий характер та орієнтуватися на досягнення стратегічних результатів розвитку аграрного сектору. Фінансування має спрямовуватися не лише на компенсацію поточних витрат виробників, а й на стимулювання інвестиційної активності, розвиток переробної галузі та підвищення рівня технологічного забезпечення виробництва [47].

З метою підвищення ефективності фінансових механізмів доцільно розширити перелік програм державної підтримки, спрямованих на розвиток виробництва соціально значущих видів продовольства. Особливу увагу необхідно приділяти галузям тваринництва, молочного виробництва, овочівництва та садівництва, які мають важливе значення для формування збалансованої структури харчування населення.

Перспективним напрямом виступає розвиток механізмів пільгового кредитування аграрних виробників. Доступ до фінансових ресурсів залишається одним із ключових факторів розвитку аграрного сектору. Високі відсоткові ставки та жорсткі вимоги банківських установ часто обмежують можливості підприємств щодо залучення необхідного фінансування.

Ефективна система кредитної підтримки повинна забезпечувати виробникам доступ до довгострокових фінансових ресурсів на прийнятних умовах. Для досягнення цієї мети доцільно розширити програми компенсації відсоткових ставок, збільшити обсяги державних гарантій за кредитами та стимулювати участь фінансових установ у реалізації аграрних інвестиційних проєктів.

Важливим напрямом удосконалення продовольчої політики є активізація інвестиційної діяльності в аграрному секторі. Сучасний розвиток сільського господарства неможливий без залучення значних обсягів інвестицій у виробничу інфраструктуру, логістичні комплекси, системи зберігання продукції, переробні підприємства та інноваційні технології. Водночас високий рівень воєнних ризиків негативно впливає на інвестиційну привабливість аграрної сфери.

З метою покращення інвестиційного клімату доцільно розробити комплекс заходів державного стимулювання інвестиційної діяльності. До таких заходів можуть належати розширення механізмів страхування інвестиційних ризиків, надання державних гарантій для реалізації стратегічних проєктів, підтримка інноваційних розробок та створення спеціальних умов для інвесторів, які здійснюють вкладення у розвиток агропродовольчої інфраструктури.

Одним із найбільш перспективних напрямів інвестиційної політики є підтримка цифрової трансформації аграрного сектору. Використання сучасних цифрових технологій, систем точного землеробства, автоматизованих систем управління виробництвом та технологій штучного інтелекту дозволяє суттєво підвищити ефективність використання ресурсів та забезпечити зростання продуктивності праці [49].

Особливого значення для забезпечення продовольчої безпеки набуває розвиток інвестицій у переробну промисловість. Значна частина української аграрної продукції експортується у вигляді сировини, що обмежує можливості створення доданої вартості всередині країни. Розвиток підприємств харчової промисловості дозволить збільшити обсяги виробництва готової продукції, підвищити рівень зайнятості населення та зміцнити внутрішній продовольчий ринок.

Окремим напрямом удосконалення економічних механізмів є реформування податкової системи у сфері аграрного виробництва. Податкова політика повинна забезпечувати баланс між необхідністю наповнення державного бюджету та створенням сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності.

Податкове стимулювання має бути орієнтоване на підтримку інноваційної діяльності, модернізацію виробництва та розвиток екологічно безпечних технологій. За таких умов податкова система виступає не лише інструментом фіскального регулювання, а й важливим чинником структурної трансформації аграрного сектору.

З метою підвищення ефективності податкового механізму доцільно розширити практику використання податкових стимулів для підприємств, які здійснюють інвестиції у модернізацію виробництва, впровадження енергоощадних технологій та розвиток переробних потужностей. Подібні заходи сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектору та створять додаткові стимули для залучення інвестицій.

Важливим напрямом удосконалення державної політики є підтримка розвитку малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції. Саме ця категорія господарств забезпечує значну частину виробництва продовольства та відіграє важливу роль у розвитку сільських територій. Запровадження спеціальних податкових режимів, спрощення адміністративних процедур та розширення доступу до фінансових ресурсів сприятиме зміцненню економічної стійкості малих форм господарювання.

Суттєвий потенціал для підвищення ефективності економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки міститься у розвитку сучасної логістичної інфраструктури. Події останніх років продемонстрували високий рівень залежності агропродовольчої системи від стабільності транспортних маршрутів та функціонування об'єктів зберігання продукції. Порушення логістичних ланцюгів призводить до збільшення витрат виробників, ускладнює реалізацію продукції та негативно впливає на цінову ситуацію на внутрішньому ринку.

На нашу думку, одним із пріоритетних напрямів державної політики має стати стимулювання будівництва сучасних логістичних центрів, елеваторних комплексів, овочесховищ та холодильних складів. Реалізація таких проєктів дозволить скоротити втрати продукції під час зберігання, підвищити ефективність управління товарними потоками та забезпечити більш рівномірне постачання продовольства протягом року.

Поряд із розвитком логістичної інфраструктури важливого значення набуває цифровізація агропродовольчого сектору. Світова практика демонструє, що використання цифрових технологій дозволяє суттєво підвищити

ефективність управління виробничими процесами, покращити якість прогнозування врожайності та забезпечити раціональне використання матеріальних ресурсів.

Доцільним є розширення державних програм підтримки цифрової трансформації аграрного сектору шляхом часткового відшкодування витрат на впровадження сучасного програмного забезпечення, систем GPS-моніторингу, технологій точного землеробства та автоматизованих систем управління виробництвом. Використання таких рішень сприятиме підвищенню продуктивності сільського господарства та зміцненню продовольчої безпеки держави.

Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору є активне впровадження інновацій. Від рівня інноваційної активності залежить здатність підприємств адаптуватися до змін ринкового середовища, впроваджувати нові технології та забезпечувати стійке економічне зростання. За сучасних умов особливого значення набувають інновації у сфері селекції, біотехнологій, ресурсозбереження та енергоефективності [46].

Окрему увагу необхідно приділити розвитку людського капіталу в аграрному секторі. Ефективність функціонування сучасного сільського господарства дедалі більше залежить від рівня професійної підготовки працівників, їх здатності використовувати новітні технології та впроваджувати інноваційні рішення у виробничу діяльність. Недостатній рівень кваліфікації кадрів може стати одним із факторів, що стримуватиме модернізацію аграрного виробництва.

З огляду на це доцільним є посилення взаємодії між закладами вищої освіти, науковими установами та аграрним бізнесом. Розвиток програм професійної підготовки, підвищення кваліфікації працівників та підтримка прикладних наукових досліджень сприятимуть формуванню кадрового потенціалу, необхідного для забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору в довгостроковій перспективі.

Своєчасне виявлення загроз та оперативне реагування на зміни ринкової ситуації дозволяють мінімізувати негативний вплив кризових факторів та забезпечити стабільність продовольчого ринку. Формування сучасної інформаційно-аналітичної системи моніторингу створить умови для прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень та підвищить результативність державної продовольчої політики.

3.3. Стратегічні напрями підвищення стійкості агропродовольчої системи України в умовах глобальних викликів

Удосконалення економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки, доцільно звернути увагу на необхідність посилення інтеграції науки, освіти та виробництва. У сучасній економіці конкурентоспроможність аграрного сектору дедалі більше визначається не кількістю наявних ресурсів, а здатністю ефективно використовувати знання, інновації та сучасні технологічні рішення. За таких умов одним із пріоритетів державної політики має стати формування інноваційної екосистеми агропродовольчого сектору.

На нашу думку, доцільним є розширення державної підтримки науково-дослідних установ, діяльність яких спрямована на розроблення нових сортів сільськогосподарських культур, удосконалення технологій виробництва та впровадження ресурсозберігаючих рішень. Підвищення ефективності взаємодії між науковими установами та аграрними підприємствами дозволить скоротити терміни впровадження інновацій та забезпечити більш швидке поширення сучасних технологій у виробничій практиці.

Суттєві резерви підвищення продовольчої безпеки пов'язані з розвитком внутрішнього продовольчого ринку. Незважаючи на значний експортний потенціал України, одним із стратегічних завдань державної політики має залишатися забезпечення стабільного функціонування внутрішнього ринку та підтримання належного рівня доступності продовольства для населення.

Особливої актуальності це питання набуває в умовах інфляційних процесів та зростання вартості продовольчих товарів.

У зв'язку з цим доцільним є вдосконалення механізмів підтримки соціально вразливих категорій населення. Практика багатьох країн демонструє ефективність адресних програм продовольчої підтримки, які дозволяють підвищити доступність якісних продуктів харчування для малозабезпечених громадян без суттєвого втручання у ринкові процеси. Подібні інструменти можуть бути адаптовані й до українських умов з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку держави.

Важливим напрямом удосконалення економічних механізмів виступає підвищення рівня продовольчої самодостатності за окремими видами продукції. Проведений аналіз показав, що Україна повністю забезпечує внутрішні потреби за багатьма видами сільськогосподарської продукції, проте зберігається залежність від імпорту окремих категорій продовольчих товарів. Зменшення такої залежності сприятиме підвищенню стійкості продовольчої системи та зниженню впливу зовнішніх ризиків [51].

Забезпечення продовольчої незалежності держави повинно базуватися на раціональному поєднанні внутрішнього виробництва та зовнішньої торгівлі. Надмірна орієнтація на імпорт може створювати додаткові ризики для національної економіки, особливо в умовах глобальних криз та геополітичної нестабільності. Саме тому державна політика має стимулювати розвиток тих напрямів аграрного виробництва, які мають стратегічне значення для продовольчої безпеки.

Перспективним напрямом залишається розвиток експортного потенціалу агропродовольчого сектору шляхом переходу від експорту переважно сировинної продукції до реалізації продукції з високою доданою вартістю. Подібна трансформація дозволить збільшити валютні надходження, підвищити ефективність використання аграрного потенціалу та зміцнити економічну безпеку держави. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток

підприємств харчової промисловості та підтримка виробництва конкурентоспроможної готової продукції.

Не менш важливим завданням є забезпечення адаптації аграрного сектору до кліматичних змін. Погіршення погодних умов, збільшення частоти посух, зміна режиму опадів та інші природно-кліматичні фактори можуть суттєво впливати на обсяги виробництва продовольства. Для мінімізації негативних наслідків доцільним є розширення використання сучасних систем зрошення, впровадження кліматично стійких технологій вирощування культур та розвиток наукових досліджень у сфері адаптації сільського господарства до змін клімату.

У довгостроковій перспективі підвищення ефективності економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки повинно ґрунтуватися на поєднанні державної підтримки, інноваційного розвитку, інвестиційної активності та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. Формування такої системи дозволить забезпечити стабільність продовольчого забезпечення населення, зміцнити позиції України на світових агропродовольчих ринках та створити передумови для сталого соціально-економічного розвитку держави.

Подальше дослідження доцільно спрямувати на формування комплексної моделі зміцнення продовольчої безпеки України, яка об'єднає запропоновані напрями удосконалення економічних механізмів та дозволить визначити стратегічні пріоритети розвитку агропродовольчої системи в умовах сучасних викликів і післявоєнного відновлення економіки.

Сучасні виклики, пов'язані з воєнним станом, глобальними економічними трансформаціями, кліматичними змінами та посиленням конкуренції на світових продовольчих ринках, обумовлюють необхідність формування комплексного підходу до забезпечення продовольчої безпеки держави. Проведене дослідження показало, що ефективність функціонування продовольчої системи залежить не від окремих заходів державної підтримки, а від узгодженої взаємодії економічних, інституційних, інноваційних та соціальних механізмів [50].

У сучасних умовах продовольча безпека повинна розглядатися як складова національної безпеки, що забезпечує стабільність економічного розвитку, соціальну захищеність населення та стійкість держави до внутрішніх і зовнішніх загроз. Саме тому формування стратегічних напрямів її забезпечення має базуватися на довгостроковому плануванні та врахуванні перспективних тенденцій розвитку агропродовольчого сектору.

З метою систематизації запропонованих заходів доцільно узагальнити ключові стратегічні напрями удосконалення системи забезпечення продовольчої безпеки України.

Таблиця 3.3. - Стратегічні напрями удосконалення системи забезпечення продовольчої безпеки України

Стратегічний напрям	Основний зміст заходів	Очікуваний результат
Підвищення ефективності державної підтримки аграрного сектору	Розширення програм фінансової підтримки, пільгового кредитування та державних гарантій	Зростання обсягів виробництва та фінансової стійкості підприємств
Активізація інвестиційної діяльності	Стимулювання інвестицій у виробництво, логістику та переробку продукції	Модернізація аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності
Розвиток інновацій та цифрових технологій	Впровадження точного землеробства, цифрових платформ та автоматизованих систем управління	Зростання продуктивності та ефективності використання ресурсів
Удосконалення системи аграрного страхування	Розширення програм страхування виробничих ризиків та державної підтримки страхових платежів	Зниження ризиків аграрного виробництва
Розвиток переробної промисловості	Стимулювання виробництва продукції з високою доданою вартістю	Збільшення внутрішнього виробництва та експортних надходжень
Підтримка фермерства та кооперації	Розвиток малих форм господарювання та кооперативного руху	Посилення продовольчої стійкості регіонів
Розвиток продовольчих резервів	Модернізація системи формування та управління резервними фондами	Підвищення готовності до кризових ситуацій
Адаптація до кліматичних змін	Розвиток зрошення, ресурсозберігаючих технологій та екологічного виробництва	Підвищення стійкості аграрного сектору до природних ризиків

Джерело: сформовано автором

Інформація, наведена у таблиці 3.3., свідчить, що забезпечення продовольчої безпеки потребує реалізації комплексу взаємопов'язаних заходів, які охоплюють усі основні складові агропродовольчої системи. Досягнення високого рівня продовольчої безпеки можливе лише за умови збалансованого розвитку виробничого, фінансового, інвестиційного, інноваційного та соціального потенціалу держави.

На нашу думку, центральне місце у системі стратегічних пріоритетів повинно належати підвищенню стійкості агропродовольчого сектору до впливу зовнішніх та внутрішніх ризиків. Події останніх років продемонстрували необхідність формування такої моделі розвитку, яка забезпечуватиме безперервність виробництва, транспортування та реалізації продовольства навіть в умовах кризових явищ. Особливого значення набуває диверсифікація логістичних маршрутів, розвиток внутрішньої інфраструктури та створення ефективної системи управління продовольчими ризиками.

Одним із ключових стратегічних завдань залишається підвищення рівня економічної доступності продовольства для населення. Зростання цін на продукти харчування та зниження купівельної спроможності окремих категорій громадян можуть негативно впливати на рівень продовольчої безпеки навіть за наявності достатніх обсягів виробництва. У зв'язку з цим державна політика повинна поєднувати підтримку аграрного виробництва із заходами соціального захисту населення та стимулювання економічного зростання.

Подальший розвиток системи забезпечення продовольчої безпеки України доцільно здійснювати на основі комплексної моделі, яка поєднуватиме економічні, інституційні, інноваційні та соціальні механізми державного регулювання. Така модель повинна бути орієнтована не лише на реагування на поточні загрози, але й на формування довгострокових передумов стійкого розвитку агропродовольчої системи в умовах глобальних трансформацій.

На нашу думку, стратегічна модель забезпечення продовольчої безпеки України повинна базуватися на чотирьох взаємопов'язаних складових. Першою складовою є виробнича стійкість аграрного сектору, яка передбачає стабільне

функціонування сільськогосподарського виробництва, модернізацію матеріально-технічної бази підприємств, впровадження сучасних технологій та ефективне використання природних ресурсів. Саме виробнича складова формує основу продовольчої незалежності держави та забезпечує можливість задоволення внутрішніх потреб населення.

Другою складовою виступає економічна стійкість продовольчої системи. Її формування передбачає створення сприятливого інвестиційного середовища, розвиток механізмів державної підтримки, забезпечення доступності фінансових ресурсів та стимулювання інноваційної діяльності. Підвищення економічної ефективності аграрного сектору сприятиме зміцненню конкурентоспроможності вітчизняних виробників та розширенню їх можливостей щодо адаптації до змін зовнішнього середовища.

Третьою складовою є соціальна орієнтованість продовольчої політики. Високий рівень продовольчої безпеки неможливий без забезпечення доступності якісного продовольства для всіх верств населення. Державна політика повинна бути спрямована на підвищення доходів громадян, підтримку соціально вразливих категорій населення та створення умов для формування раціональної структури харчування. Підвищення рівня життя населення безпосередньо впливає на якість продовольчого забезпечення та загальний рівень соціальної стабільності держави.

Четвертою складовою виступає інституційна стійкість системи управління продовольчою безпекою. Її розвиток передбачає удосконалення нормативно-правового забезпечення, підвищення ефективності державного управління, розвиток системи моніторингу продовольчих ризиків та формування сучасної інформаційно-аналітичної бази для прийняття управлінських рішень. Від якості інституційного середовища значною мірою залежить результативність реалізації всіх інших складових продовольчої політики.

На думку В. Гесця, сучасна система економічної безпеки держави повинна будуватися на принципах адаптивності та гнучкості. У сфері

продовольчої безпеки це означає необхідність постійного вдосконалення механізмів державного регулювання відповідно до змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Реалізація такого підходу дозволить своєчасно реагувати на нові загрози та підтримувати стабільність функціонування агропродовольчої системи [32].

Особливого значення в умовах післявоєнного відновлення економіки набуває розвиток регіональних продовольчих систем. Децентралізація управління створює додаткові можливості для підвищення ефективності використання місцевого ресурсного потенціалу та розвитку регіональних програм підтримки аграрного сектору. Посилення ролі територіальних громад у реалізації заходів продовольчої політики сприятиме більш повному врахуванню регіональної специфіки та підвищенню ефективності державної підтримки.

На нашу думку, перспективним напрямом розвитку продовольчої системи України є формування мережі регіональних агропродовольчих кластерів. Такі кластери можуть об'єднувати виробників сільськогосподарської продукції, підприємства харчової промисловості, логістичні компанії, наукові установи та органи місцевого самоврядування. Розвиток кластерної моделі сприятиме підвищенню ефективності виробничих процесів, прискоренню впровадження інновацій та зміцненню конкурентних переваг регіонів.

Важливим стратегічним пріоритетом залишається забезпечення балансу між експортною орієнтацією аграрного сектору та потребами внутрішнього продовольчого ринку. Україна володіє значним експортним потенціалом, проте в умовах нестабільності світових ринків особливого значення набуває підтримання достатнього рівня внутрішнього продовольчого забезпечення. За таких умов державна політика повинна забезпечувати поєднання інтересів експортерів із необхідністю гарантування продовольчої безпеки населення.

Значний вплив на майбутній розвиток продовольчої системи здійснюватимуть процеси цифрової трансформації. Використання великих масивів даних, технологій штучного інтелекту, автоматизованих систем моніторингу та цифрових платформ управління створює нові можливості для

підвищення ефективності аграрного виробництва та прогнозування продовольчих ризиків. Розширення використання цифрових технологій сприятиме формуванню сучасної системи управління продовольчою безпекою, здатної оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища.

У довгостроковій перспективі реалізація запропонованих стратегічних напрямів дозволить забезпечити зміцнення продовольчої незалежності України, підвищити рівень економічної доступності продовольства, посилити конкурентоспроможність аграрного сектору та створити передумови для сталого соціально-економічного розвитку держави. Формування сучасної моделі забезпечення продовольчої безпеки має стати одним із ключових пріоритетів державної політики, оскільки від її ефективності залежить не лише стан агропродовольчої сфери, але й рівень національної та економічної безпеки країни.

Таблиця 3.4. - Очікувані результати реалізації запропонованих заходів щодо зміцнення продовольчої безпеки України

Напрямок удосконалення	Основний результат	Очікуваний вплив на продовольчу безпеку
Розширення фінансової підтримки аграрного сектору	Збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції	Підвищення рівня самозабезпечення продовольством
Активізація інвестиційної діяльності	Модернізація виробничої та логістичної інфраструктури	Зростання ефективності агропродовольчої системи
Розвиток аграрного страхування	Зниження виробничих та фінансових ризиків	Підвищення стійкості аграрного сектору
Підтримка інновацій та цифровізації	Зростання продуктивності виробництва та ефективності використання ресурсів	Посилення конкурентоспроможності аграрної продукції
Розвиток переробної промисловості	Збільшення виробництва продукції з високою доданою вартістю	Зміцнення внутрішнього продовольчого ринку
Підтримка фермерських господарств і кооперації	Розширення виробничого потенціалу сільських територій	Підвищення продовольчої стійкості регіонів
Удосконалення системи продовольчих резервів	Підвищення готовності до кризових ситуацій	Мінімізація ризиків виникнення продовольчих криз
Розвиток регіональних агропродовольчих кластерів	Посилення взаємодії між виробниками, переробниками та науковими установами	Підвищення ефективності функціонування продовольчої системи
Адаптація до кліматичних змін	Зменшення впливу природних ризиків на виробництво	Забезпечення довгострокової стабільності продовольчого забезпечення

Інформація, наведена в таблиці 3.4., демонструє комплексний характер запропонованих заходів та їх орієнтацію на вирішення як поточних, так і стратегічних завдань забезпечення продовольчої безпеки України. Реалізація окремих напрямів матиме позитивний вплив на різні складові агропродовольчої системи, проте найбільший ефект може бути досягнутий за умови їх одночасного та взаємоузгодженого впровадження.

На нашу думку, ключовою перевагою запропонованого підходу є його спрямованість на формування довгострокової стійкості продовольчої системи. Більшість сучасних викликів, з якими стикається Україна, мають комплексний характер і не можуть бути усунуті виключно за рахунок окремих адміністративних або фінансових рішень. Підвищення рівня продовольчої безпеки потребує поєднання заходів економічного стимулювання, інституційного розвитку, інноваційної модернізації та соціальної підтримки населення.

Важливим результатом реалізації запропонованих заходів має стати підвищення рівня продовольчої незалежності держави. Зміцнення виробничого потенціалу аграрного сектору, розвиток внутрішньої переробки сільськогосподарської продукції та розширення можливостей зберігання продовольчих ресурсів дозволять знизити залежність від зовнішніх факторів та забезпечити більш стабільне функціонування продовольчого ринку.

Суттєвий позитивний ефект очікується також у соціальній сфері. Підвищення ефективності функціонування агропродовольчої системи сприятиме створенню нових робочих місць, збільшенню доходів населення, розвитку сільських територій та покращенню доступності якісного продовольства. У результаті відбудеться зміцнення соціальної стабільності та підвищення рівня життя населення.

Окремої уваги заслуговує вплив запропонованих заходів на економічну безпеку держави. Розвиток аграрного сектору, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю та розширення експортного потенціалу

сприятимуть зростанню валютних надходжень, підвищенню інвестиційної привабливості економіки та зміцненню фінансової стійкості держави.

Сучасна система економічної безпеки повинна орієнтуватися не лише на нейтралізацію існуючих загроз, але й на створення умов для сталого розвитку в майбутньому. Саме такий підхід покладено в основу запропонованих напрямів удосконалення системи забезпечення продовольчої безпеки України. Їх реалізація сприятиме формуванню ефективної, конкурентоспроможної та стійкої агропродовольчої системи, здатної забезпечувати потреби населення навіть в умовах значних зовнішніх і внутрішніх викликів.

Продовольча безпека є важливою складовою національної та економічної безпеки держави. Підвищення ефективності економічних механізмів її забезпечення створює необхідні передумови для зміцнення продовольчої незалежності України, розвитку аграрного сектору та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни в довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У кваліфікаційній роботі проведено комплексне дослідження економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки держави, узагальнено теоретичні засади формування продовольчої безпеки, здійснено оцінку сучасного стану продовольчої системи України та обґрунтовано напрями удосконалення механізмів державного регулювання агропродовольчої сфери в сучасних умовах. Особливу увагу приділено аналізу діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» як суб'єкта аграрного виробництва, що бере участь у формуванні продовольчих ресурсів та забезпеченні стабільності внутрішнього продовольчого ринку.

У результаті дослідження встановлено, що продовольча безпека є однією з ключових складових економічної та національної безпеки держави, оскільки визначає рівень забезпеченості населення продовольством, соціальну стабільність суспільства та стійкість функціонування національної економіки. Сучасне трактування продовольчої безпеки охоплює фізичну та економічну доступність продовольства, його якість, безпечність і здатність продовольчої системи протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

У першому розділі досліджено наукові підходи до визначення сутності продовольчої безпеки, розглянуто її місце в системі економічної безпеки держави та охарактеризовано економічні механізми її забезпечення. Узагальнення наукових джерел дало змогу встановити, що ефективність функціонування продовольчої системи залежить від узгодженого використання фінансових, інвестиційних, кредитних, податкових, страхових та зовнішньоекономічних інструментів державного регулювання.

У другому розділі проведено аналіз сучасного стану продовольчої безпеки України та досліджено діяльність ТОВ «ДРУЖБА СВК». Встановлено, що аграрний сектор залишається одним із стратегічно важливих секторів економіки, забезпечуючи формування продовольчих ресурсів держави, валютні надходження та зайнятість населення. Попри негативний вплив воєнних дій,

аграрне виробництво зберегло здатність забезпечувати внутрішні потреби країни у продовольстві та підтримувати експортний потенціал.

Проведений аналіз господарської діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» засвідчив позитивну динаміку основних економічних показників. Упродовж 2022–2024 років підприємство демонструвало зростання обсягів реалізації продукції, підвищення продуктивності праці, збільшення вартості основних засобів та суттєве покращення фінансових результатів діяльності. Чистий дохід від реалізації продукції зріс на 39,85 %, а чистий фінансовий результат збільшився більш ніж у шість разів. Такі тенденції свідчать про високий рівень адаптивності підприємства до сучасних умов господарювання та ефективність управління виробничими ресурсами.

Оцінка ефективності використання трудових ресурсів показала зростання продуктивності праці та фондоозброєності, що характеризує підвищення результативності використання кадрового потенціалу підприємства. Аналіз основних засобів підтвердив ефективність їх використання та позитивну динаміку рентабельності виробничих фондів. Водночас збільшення обсягів капітальних інвестицій створює додаткові можливості для подальшої модернізації виробництва та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Дослідження впливу державної підтримки на діяльність ТОВ «ДРУЖБА СВК» дозволило встановити, що найбільш результативними інструментами в умовах воєнного стану виступають фінансові та кредитні механізми державного регулювання. Використання програм пільгового кредитування та інших інструментів підтримки сприяло забезпеченню безперервності виробничого процесу, підтриманню фінансової стійкості та збереженню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

У третьому розділі досліджено зарубіжний досвід державного регулювання продовольчої безпеки та обґрунтовано можливості його адаптації до українських умов. Аналіз міжнародних практик показав, що найбільш ефективні моделі забезпечення продовольчої безпеки базуються на поєднанні

державної підтримки аграрного сектору, розвитку аграрного страхування, стимулювання інноваційної діяльності, цифровізації виробництва та активного залучення інвестицій.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що підвищення ефективності економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки потребує подальшого вдосконалення фінансової, кредитної та інвестиційної підтримки аграрного сектору. Аналіз діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» підтвердив, що доступ до фінансових ресурсів, модернізація матеріально-технічної бази та ефективне використання виробничого потенціалу безпосередньо впливають на обсяги виробництва продукції, фінансову стійкість підприємства та його внесок у формування продовольчих ресурсів держави.

Важливими напрямками зміцнення продовольчої безпеки є розвиток системи аграрного страхування, активізація інвестиційної діяльності, впровадження сучасних цифрових технологій та вдосконалення моніторингу стану агропродовольчої системи. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств, зміцненню їх стійкості до сучасних викликів і забезпеченню стабільного функціонування продовольчого сектору в довгостроковій перспективі.

Запропоновані рекомендації можуть бути використані в діяльності ТОВ «ДРУЖБА СВК» з метою зміцнення фінансової стійкості, підвищення ефективності використання ресурсів та забезпечення подальшого розвитку підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме зміцненню продовольчої безпеки України, підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектору, забезпеченню стабільності функціонування сільськогосподарських підприємств та створенню передумов для довгострокового соціально-економічного розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про продовольчу безпеку України : Постанова Верховної Ради України Про прийняття за основу проекту Закону України від 28.04.2011 р. № 8370-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01G.html.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 49, ст. 527. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
4. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст. 27. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
5. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 № 973-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст. 363. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
6. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21.07.2020 № 819-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 52, ст. 497. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20>
7. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 18.04.2026).
8. Мудрак Р., Лагодієнко В., Осіпова А., Фротер О., Соколюк К. Концепція продовольчої безпеки: теорія і українська практика. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. № 1 (54), 2024
9. Сичевський М. Глобальна продовольча безпека та місце України в її досягненні. (2019), 26(1). <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901006>

10. Сташкевич І. О. Рівні продовольчої безпеки: визначення та фактори, які на них впливають. Торгівля і ринок України №1(55) 2023
11. Лупенко Ю. О., Ходаківська О. В. Наукові засади запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення: наук. доп. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 40 с.
12. Мостова А. Д. Сучасний стан продовольчої безпеки України та методичні підходи до його оцінки. Причорноморські економічні студії. 2019. № 43. С. 59-68.
13. Немченко В. В. Продовольча безпека України. Зб. наук. пр. ВНАУ. Сер.: Економічні науки. 2012. № 4(70). Т. 2. С. 179-183.
14. Лукінов І. І., Саблук П. Т. Про стратегію трансформування АПК та забезпечення продовольчої безпеки України. Економіка України. 2000. № 9. С. 62-81.
15. Бородіна О. М. Убезпечення сільського розвитку життя: європейська політика, орієнтири для України. Економіка АПК. 2020. № 2. С. 20-33.
16. Дроздяк І. Продовольча безпека України: проблеми і перспективи. Аграрна економіка. 2020. Т. 7. № 1-2. С. 16-22.
17. Живко, З. Б., Даниленко, Н. Б., & Стадник, М. Є. (2019). Продовольча безпека України: теоретико-аналітичний огляд. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського, № 6, С. 15–23.
18. Білоусько Т. Ю., Головка О. І. Продовольча безпека країни як соціально-економічна категорія. Економіка та суспільство. Вип. 72. 2025. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-41>
19. Вараксіна О. В., Титатренко А. А. Принципи формування продовольчої безпеки національної економіки: теоретичний аспект. Економіка та суспільство. Вип. 22. 2020. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-32>
20. Міжнародна підтримка України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. URL: https://razumkov.org.ua/images/2024/06/11/IS_to_Ukraine_ukr.pdf

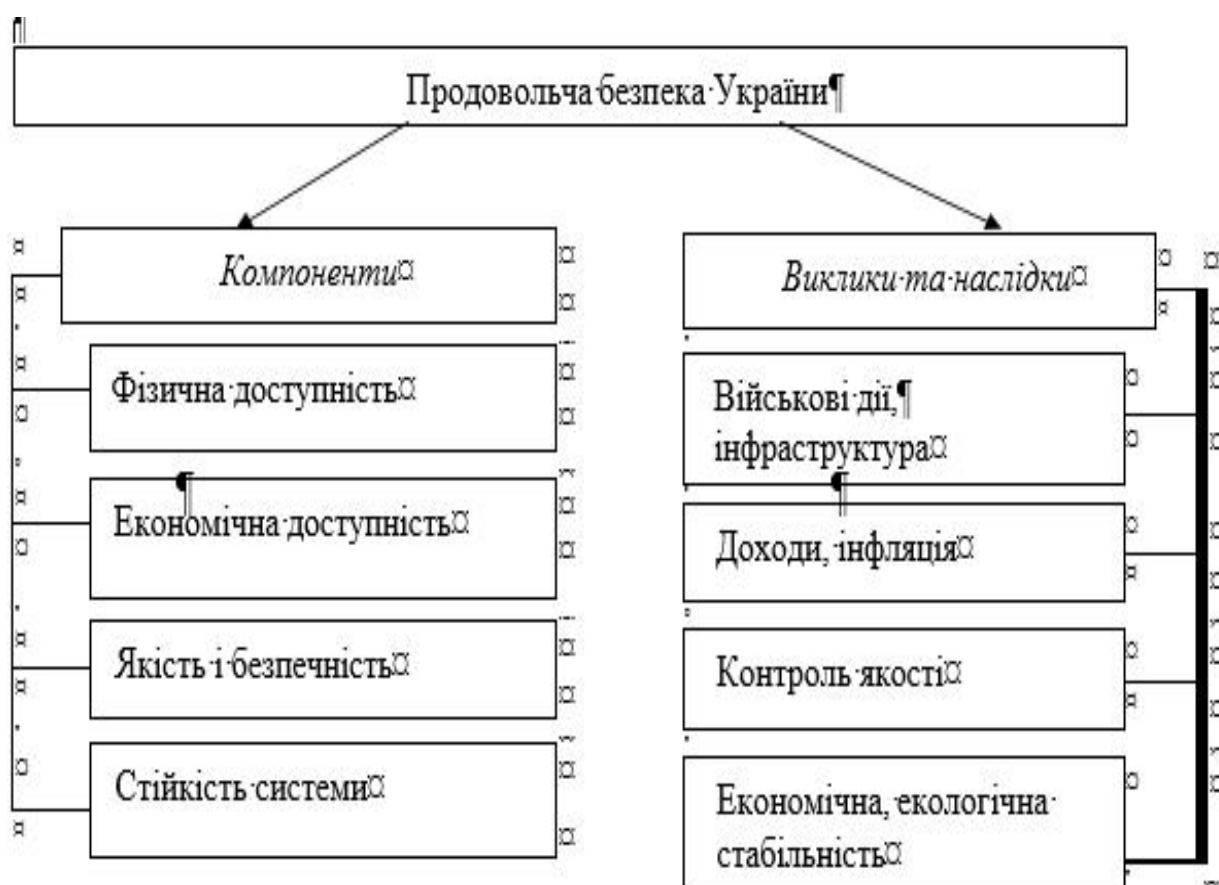
21. Шевченко А., Петренко О. Продовольча безпека України в умовах війни та пріоритетні напрямки врегулювання її стану. Економіка та суспільство, (59). 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59- 24>
22. Трусова Н. В., Присяжнюк Н. М., Мазур Т. Г. і ін. Теоретичні підходи до розуміння поняття «Продовольча безпека». Агросвіт, № 18, 2024. С. 9–15. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.18.9>
23. Пустовіт Ю. Ю. Продовольча безпека як складова національної безпеки. Публічне право. 2023. № 3 (51). С. 56–65. <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2023-51-6>
24. Державна служба статистики України. Статистична інформація: офіційний сайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u.htm (дата звернення: 26.04.2026).
25. Фінансова звітність ТОВ «ДРУЖБА СВК» за 2022–2024 роки. <https://opendatabot.ua/c/03766139>
26. Згадова Н. С., Павленко Г. М., Паненко О. Є., Кравченко Ю.І. Продовольча безпека Південного регіону в умовах воєнного стану. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2025. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14995570>.
27. Why Global Food Security Matters. 2024. Earth.Org. URL: <https://earth.org/global-food-security>
28. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-42602>
29. GAIN. 2025. Johns Hopkins University about food systems. URL: <https://foodsystemsdashboard.org/about- foodsystem>
30. Кравченко Ю. І. Продовольча безпека України в умовах війни: виклики та стратегічні пріоритети. Економіка та право, 2025, (2), 137-146. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001585728>.
31. Соціально - економічний розвиток регіону в системі забезпечення продовольчої безпеки: монографія / Роботін Ю.А., Лагодієнко А.А., Згадова Н.С., Кравченко Ю.І. та ін. - Х.: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 206 с. Автор досліджував, як вимірювати та оцінювати продовольчу

- безпеку за допомогою різних показників і статистичних даних.
32. Геєць В. Формування профілю стратегічно важливих видів промислової діяльності в Україні (погляд на перспективу). *Економіка України*, 2023. 66(9 (742), 3–29. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.09.003>
 33. Продовольча та екологічна безпека України в умовах воєнного стану: колективна монографія / за науковою редакцією академіка НААН О. І. Дребот. Київ : Видавництво НУБІП України, 2022. 266 с. С. 26.
 34. Формування та управління системою продовольчої безпеки: монографія / За заг. ред. к.е.н., Н.С. Згадової, доц. Ю.Г. Неустроєва., Кравченко Ю.І. - Х.: Видавництво Іванченка І.С., 2021. 247 с. Автором проведено літературний огляд по розділах, опрацьовано одержану інформацію та зроблені висновки.
 35. Кравченко Ю. І., Згадова Н. С., Мішин Є. О. Вплив реформи децентралізації на функціонування продовольчих систем. International scientific-practical conference “Topical issues of economics, finance, accounting and law in modern conditions”: conference proceedings (Aarhus, Denmark, January 30, 2025). Aarhus, Denmark: Scholarly Publisher ICSSH, 2025, P.12-14. <https://www.economics.in.ua/2025/01/30-2025.html>
 36. Шишлюк, В. Р. Розвиток законодавства України у сфері забезпечення продовольчої безпеки після проголошення Незалежності України: проблеми й перспективи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. 3, Ч. 1, 8–14. https://sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/3/part_1/2.pdf
 37. Згадова Н.С., Кравченко Ю.І., Богданов О.О., Кучугурний О.М. Оцінка фінансово-економічних ризиків України в контексті глобальної економічної кризи. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 6. С. 46-50. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-6-9>
 38. Баранов С. О. Продовольча безпека як елемент системи національної безпеки України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4. С. 38-43. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.38>

39. Ольховська А-М. А., Білоусов Є.М. Нормативно-правове забезпечення продовольчої безпеки в умовах правового режиму воєнного стану (постановка проблеми). Право та інновації. 2022. № 2 (38). С. 27-34. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2\(38\)-3](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-2(38)-3)
40. Башинський І.А., Ключевський В.І., Лопушинський І.П. Механізми забезпечення продовольчої безпеки в умовах правового режиму воєнного стану та повоєнної відбудови України. Суспільство та національні інтереси. 2025. № 1 (9). С. 315-325. [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-1\(9\)-315-325](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-1(9)-315-325)
41. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 588-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text>
42. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 року № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>
43. Ініціатива Grain from Ukraine підкреслює глобальну роль України та її партнерів у гарантуванні світової продовольчої безпеки – Президент за підсумками International Summit on Food Security. URL: <https://www.president.gov.ua/news/iniciativa-grain-ukraine-pidkreslyuye-globalnu-rol-ukrayini-79473>
44. Катюк О. Проблематика експорту аграрної продукції України в сучасних умовах. Економіка та суспільство. 2025. №72. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5718/5661>
45. Мудрак Р., Лагодієнко В., Осіпова А., Фротер О., Соколюк К. Концепція продовольчої безпеки: теорія і українська практика. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2024. № 1 (54). С. 452-470. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4194>

46. Кордзая Н. Р. Формування системи продовольчої безпеки : теоретико-методологічні основи і регіональний характер : монографія. Херсон :Олді-Плюс, 2020. 250 с.
47. Олійник В. Державне регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки: зарубіжний досвід. Державне управління та місцеве самоврядування. 2022. № 1. С. 12–17. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12ovobzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12ovobzd.pdf).
48. В Україні запускають ініціативу, яка допоможе запобігти продовольчій кризі під час війни. AGRONEWS, 8 травня, 2024 URL: <https://agronews.ua/news/v-ukrayinizapuskayut%CA%B9-initsiatyvu-yaka-dopomozhe-zapobihty-prodovol%CA%B9chiy-kryzi-pidchas-viyny/>
49. Брик А.О. Продовольча безпека України та зарубіжних країн у контексті посилення продовольчої кризи. Вісник Львівської комерційної академії. 2014. Вип. 46. С. 33–37.
50. Піщур Я.С., Сенишин О.С. Використання світового досвіду державної підтримки розвитку агропродовольчого комплексу як напряму забезпечення продовольчої безпеки України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. 2022. Вип. 2. С. 131–140. URL:http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvse/02_2012/12pyaspbu.pdf
51. Гребенюк М. Проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки в окремих зарубіжних країнах. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 52–55

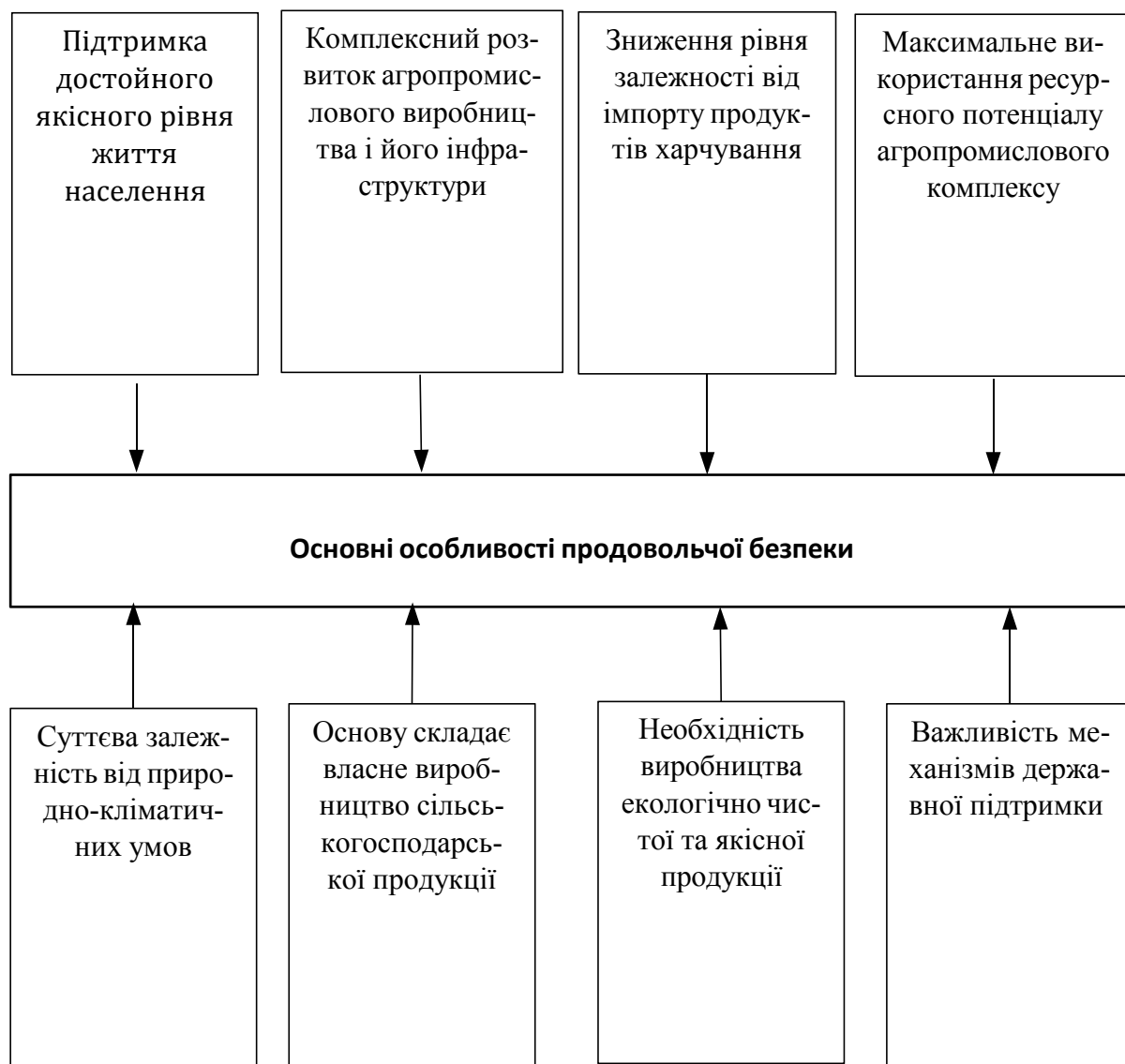
ДОДАТКИ

**Характеристика основних складових комплексного механізму
забезпечення продовольчої безпеки країни**

Основні складові (механізми)	Характеристика
Інституційний	Сукупність інституційних важелів, стимулів та заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування механізму продовольчої безпеки
Організаційний	Сукупність правил та процедур щодо забезпечення формування та функціонування інституцій (суб'єктів) державної політики
Нормативно-правовий	Забезпечує формування нормативно-правової бази, що містить конкретні механізми, за допомогою яких держава здійснює вплив на функціонування системи забезпечення продовольчої безпеки
Фінансово-економічний	Сукупність дій та напрямків щодо забезпечення застосування економічних важелів та створення умов для залучення фінансових ресурсів для функціонування системи забезпечення продовольчої безпеки шляхом формування системи багатоканального фінансування
Інфраструктурний	Сукупність інфраструктурних важелів, стимулів та заходів, спрямованих на забезпечення реалізації основних завдань продовольчої безпеки
Науково-методичний	Сукупність дій та напрямів щодо забезпечення взаємодії органів публічної влади з питань формування та реалізації політики продовольчої безпеки та наукових установ в питаннях розробки методологічної бази, показників оцінки стану продовольчої безпеки
Соціально-трудовий	Сукупність засобів і методів організації соціально-трудових відносин, спрямованих на забезпечення реалізації основних завдань механізму продовольчої безпеки
Інформаційно-аналітичний	Сукупність дій щодо забезпечення оперативної оцінки поточного стану продовольчої безпеки; виявлення проблем у сфері продовольчої безпеки; оцінки існуючих і прогнозованих ризиків та загроз формуванню продовольчої безпеки; прогнозування стану продовольчої безпеки; інформаційно-аналітична підтримка заходів щодо формування продовольчої безпеки.

Основні особливості продовольчої безпеки

**Основні напрями державного регулювання продовольчої безпеки:
узагальнений зарубіжний досвід**

Напрямок ідентифікації	Заходи
Міжнародна торгівля	Заходи, спрямовані на зняття торгових обмежень. Захист вітчизняних виробників – введення ембарго, квот, бартерна торгівля, домовленості з постачання окремих видів продовольчих товарів.
Збут (маркетинг)	Сприяння розвитку збутових кооперативів і збільшення попиту на певні види продукції.
Кредитування та страхування	Держава удосконалює кредитні домовленості (зокрема, якщо фермери – на межі банкрутства). Страхування розвивається на засадах приватної ініціативи, вільного доступу до ринку.
Обмеження виробництва сільськогосподарської продукції	Виведення земель з обороту шляхом консервації, скорочення посівних площ окремих країн. Мета – регулювання посівних площ сільськогосподарських культур, скорочення можливого перевищення пропозиції над попитом.
Соціальна політика	Сприяння комплексному розвитку сільської території, підвищення життєвого рівня селян шляхом регулювання демографічних процесів, сільського розвитку

Оцінка ефективності економічних механізмів забезпечення продовольчої безпеки ТОВ «ДРУЖБА СВК» в умовах воєнного стану

Економічний механізм	Прояв впливу на діяльність підприємства	Результат для ТОВ «ДРУЖБА СВК»	Рівень ефективності
Фінансовий механізм	Бюджетні дотації, грантові програми, державна підтримка агровиробників	Сприяв збереженню виробничої діяльності підприємств та підтриманню обсягів виробництва продовольства	Високий
Кредитний механізм	Пільгове кредитування, програма «5–7–9 %», державні гарантії	Забезпечив аграріїв оборотними коштами для проведення польових робіт	Високий
Інвестиційний механізм	Залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, інвестиційні програми	Реалізується обмежено через високі воєнні ризики та нестабільність економічного середовища	Середній
Податковий механізм	Податкові пільги та спрощення адміністрування податків	Знизив фінансове навантаження на суб'єктів аграрного бізнесу	Достатній
Зовнішньоекономічний механізм	Експортна підтримка, розвиток альтернативних логістичних маршрутів, міжнародна співпраця	Забезпечив збереження експортного потенціалу та валютних надходжень	Достатній
Ціновий механізм	Моніторинг цін, державне регулювання окремих соціально значущих товарів	Сприяв стримуванню різких цінових коливань на продовольчому ринку	Середній
Страховий механізм	Агροстрахування та компенсація окремих ризиків	Має обмежене застосування через недостатній розвиток системи агροстрахування	Низький
Інноваційний механізм	Підтримка цифровізації, сучасних технологій та інноваційних рішень	Сприяє підвищенню ефективності виробництва, проте потребує подальшого розвитку	Середній

Стратегічні інструменти державного регулювання у сфері продовольчої безпеки у зарубіжних країнах

Країна	Стратегічні напрями державного регулювання продовольчої безпеки			
	Державна підтримка та розвиток аграрного сектору	Державне регулювання ціноутворення на ринку	Державна соціальна політика та соціальна підтримка населення	Державне регулювання забезпечення якості продукції
США	• Консервація і вилучення з обороту земель; • стимулювання експорту шляхом надання експортної компенсаційної надбавки фермерам; • стимулювання концентрації сільськогосподарського виробництва; • субсидування урядових програм підтримки розвитку окремих галузей аграрного сектору; • кредитування сільгоспвиробників під заставу аграрної продукції шляхом надання компенсаційних виплат	• Закупівля надлишку продукції у фермерів; • застосування планових (гарантованих) цін на окремі види продовольства та їх корегування; • середньострокове кредитування країн-імпортерів для мотивації закупівлі американської сільськогосподарської продукції	• Програми продовольчої допомоги малозабезпеченим верствам населення	• Контроль імпортованих продуктів харчування; • підготовка кадрів для контролю якості продовольства; • фінансування лабораторій, державних програм у сфері безпеки харчових продуктів
Канада	• Державна підтримка АПК: авансові платежі фермерам, надбавки цін для забезпечення доходності продукції, надбавки до обсягів виробничих витрат у формі кредитної підтримки, компенсації відсотків за кредитами, гарантії за кредитами; • податкові пільги щодо підтримки доходності сільськогосподарського виробництва; • страхування доходів фермерів і компенсація державою страхових платежів	• Встановлення мінімального граничного рівня цін на сільськогосподарськ у продукцію	• Державна підтримка поставок продовольства в північні регіони; • Участь у міжнародних програмах продовольчої та гуманітарної допомоги	• Система державних стандартів якості і безпеки продукції, моніторингу і контролю
Японія	• Структурні програми розвитку АПК, створення аграрних підприємств за кордоном з метою диверсифікації імпорту, • заходи інтенсифікації виробництва і підвищення конкурентоспроможності продукції; • програма спеціального асигнування, надання субсидій виробникам, фінансування проектів із запровадження новітніх технологій у сільському господарстві (тваринництво)	• Політика протекціонізму, встановлення високих імпортних бар'єрів для продуктів, імпорту яких може конкурувати із внутрішнім виробництвом; • державне регулювання цін; • зовнішньоторговельне регулювання; • регулювання продовольчого ринку	• Продовольча підтримка малозабезпечених груп населення	• Законодавче регулювання застосування комплексу заходів із безпеки і контролю якості продукції